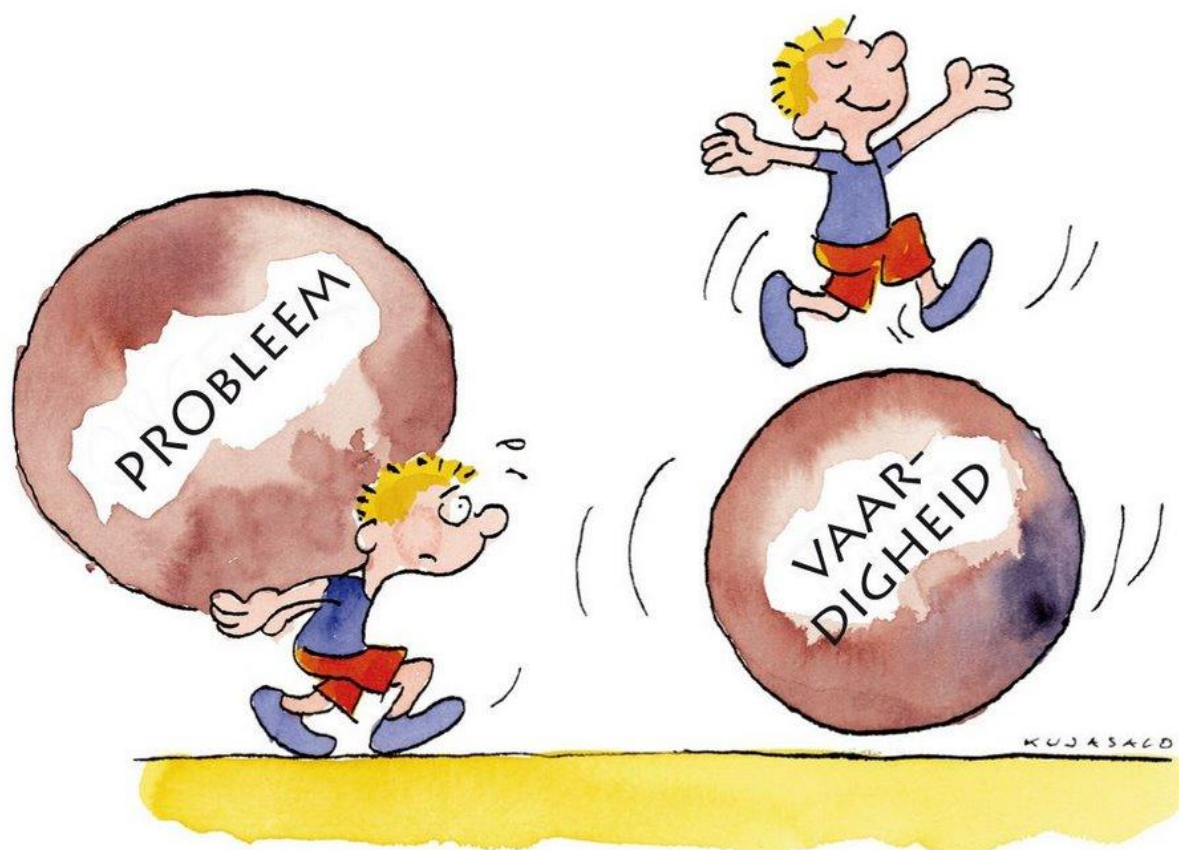

Toets Praktijk Gericht Onderzoek

Denken in oplossingen!

Jacqueline Nillesen
Opleiding Master SEN
Fontys OSO
studentnummer: 2207617
studiebegeleider: Frans Kemmeren
mei 2014

Inhoudsopgave

Samenvatting	9
Inleiding en hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling	10
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	12
2.1 Kenmerken van en handelingsadviezen bij opstandig gedrag	
2.2 Pedagogisch klassenklimaat	
2.3 Kids' Skills: van probleemgedrag naar vaardigheid: een veranderingsproces	
2.4 Oplossingsgerichte begeleidingstechnieken	
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie	17
3.1 Doel van dit onderzoek	
3.2 Onderzoekparadigma's, onderzoeksstrategieën en onderzoeksmethodes	
3.3 De respondenten en hun rol	
3.4 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid	
3.5 Ethische aspecten	
Hoofdstuk 4: Data-analyse en resultaten	21
4.1 Kijkwijzer	
4.2 Scol	
4.3 Begeleidingsgesprekken	
4.4 Eindinterviews	
Hoofdstuk 5: Beantwoording van de onderzoeksvraag; conclusies en discussie	31
5.1 Beantwoording van de deelvragen	
5.2 Beantwoorden van de onderzoeksvraag	
Hoofdstuk 6: Evaluatie en reflectie	36
Nawoord	39
Literatuurlijst	40
Bijlage 1 Kijkwijzer positief gedrag leerkracht-leerling	42
Bijlage 2 Ethische aspecten	43
Bijlage 3 Uitwerking begeleidingsgesprekken in tabel, leerkracht X	46
Bijlage 4 Uitwerking begeleidingsgesprekken in tabel, leerkracht Y	49
Bijlage 5 Uitwerking eindinterview met leerkrachten	52
Bijlage 6 Uitwerking eindinterview met leerlingen	54

Samenvatting

Opstandig gedrag kan uit een stoornis voortkomen (ODD, CD), maar kan ook voorkomen bij kinderen met ADHD, ASS, faalangst, hoogbegaafdheid of leerproblemen, leerstoornissen dan wel kinderen met verminderde cognitieve capaciteiten. Hierdoor wordt de leerkracht gehinderd in zijn lesgeven en wordt het leerproces van de leerling zelf en zijn medeleerlingen verstoord (Golly&Spargue, 2009). Daarnaast kan de eigenwaarde van het kind en het plezier om naar school te gaan verminderen.

In dit onderzoek is er een antwoord gezocht op de vraag *Kanik, als gedragsspecialist, oplossingsgerichte gesprekstechnieken inzetten bij het begeleiden van mijn collega's, die met behulp van de methode Kids' Skills het opstandig gedrag trachten te verminderen bij kinderen in de bovenbouw van het PO?* Deze onderzoeksvraag komt voort uit de handelingsverlegenheid die de onderzoeker en zijn collega's ervaren in hun omgaan betreffende kinderen met opstandig gedrag. Er is gekozen voor een actieonderzoek waarbij de volgende onderzoeksmiddelen zijn ingezet: interview vooraf en achteraf, kijkwijzer tijdens observaties, begeleidingsgesprekken en Scol (leerlingvolgsysteem sociale competenties). Dit alles om vanuit triangulatie een valide antwoord te kunnen geven.

Het oplossingsgericht denken (Cauffman& Van Dijk, 2011, Durrant, 2007) in plaats van probleemgericht denken is een belangrijke sleutel in het begeleiden van kinderen en hun leerkrachten binnen dit onderzoek. Dit gaat namelijk uit van denken in mogelijkheden en kansen. Het kind leert zijn eigen hulpvraag te stellen en zijn eigen hulpbronnen te ontdekken. Hierdoor wordt het kind mede-eigenaar van het proces, raakt het intrinsiek gemotiveerd en is de kans van slagen om tot een kleine gedragsverandering te komen, vele malen groter. Deze succeservaring draagt bij aan een positiever zelfbeeld van het kind, wat het opstandige gedrag kan laten afnemen. De methode Kids' Skills (Furmann, 2008) sluit aan op het oplossingsgericht denken en gaat uit van het aanleren van een vaardigheid in plaats van het oplossen van een probleem. Door het toepassen van die vaardigheid vermindert het opstandige gedrag. Door het begeleiden van leerkrachten vanuit een oplossingsgerichte houding worden ook bij hen de krachtbronnen aangeboord en wordt er gefocust op wat er al goed gaat. Dit zorgt ervoor dat leerkrachten met een andere bril naar kinderen kunnen kijken en vermindert het gevoel van onmacht wat leerkrachten wellicht ervaren. Het doel van dit onderzoek, om binnen ons team tot een eerste aanzet in het oplossingsgericht denken en handelen te komen in het omgaan met kinderen met opstandig gedrag teneinde het opstandig gedrag te kunnen verminderen, is hiermee geslaagd.

Inleiding

Al zolang als ik me kan herinneren, wil ik juf worden. Ik zag mezelf al staan voor een grote klas waarin ik de kinderen zou leren lezen, schrijven en rekenen. Maar de praktijk bleek soms weerbarstiger, merkte ik al snel na mijn afstuderen aan de PABO in Veghel in 1990. Ik ging aan de slag in het regulier onderwijs en kwam kinderen tegen met gedragsproblemen. Waar kwam dat gedrag vandaan? Vaak is ongewenst gedrag een verkapte hulpvraag van kinderen. Voor mij is het een uitdaging hoe ik deze kinderen het best kan begeleiden. Ik werk veel op mijn gevoel en ben in enkele situaties onbewust bekwaam maar in andere situaties bewust onbekwaam. Door middel van de Master SEN opleiding probeer ik bewust bekwaam te worden. Waarom doe ik de dingen die ik doe? Met de expertise die ik tijdens deze opleiding ontwikkel, hoop ik in de toekomst niet alleen leerlingen goed te kunnen begeleiden maar ook ouders en collega's.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

Momenteel werk ik op een reguliere basisschool in een dorp. De school is een fusieschool en bestaat bijna vier jaar. We ontvangen dagelijks ongeveer 420 kinderen. Naast mijn rol als groepsleerkracht bovenbouw wil ik leerkrachten begeleiden in de omgang met kinderen met gedragsproblemen.

Op mijn school zien we leerlingen met opstandig gedrag. Hierdoor wordt de leerkracht gehinderd in zijn lesgeven en wordt het leerproces van de leerling zelf en zijn medeleerlingen verstoord (Golly&Spargue, 2009). Uit eigen ervaring weet ik dat de eigenwaarde van de leerling en het plezier om naar school te gaan kan verminderend door het negatieve effect van zijn gedrag op de relaties binnen de groep.

Uit een vragenlijst die de werkgroep Passend Onderwijs op mijn school december 2012 heeft afgenomen komt naar voren dat mijn collega's op een schaal van 0-10:

- Op mijn kennis van *oppositioneel gedrag* gemiddeld een 4,5 scoren.
- Op ik kan benoemen wat de *onderwijsbehoefte is van een leerling met oppositioneel opstandig gedrag* gemiddeld een 4,4 scoren.
- Op ik kan mijn *leerkrachtgedrag afstemmen op kinderen met oppositioneel gedrag* gemiddeld een 4,7 scoren.

Dit betekent naar mijn mening dat we als school handelingsverlegen zijn in het ondersteunen van kinderen met opstandig gedrag. Ook ik ervaar dat ik me soms onmachtig voel in het begeleiden van deze kinderen. Tijdens deze studie ben ik gestuit op een aantal ontdekkingen die me inzicht heeft gegeven in het omgaan daarmee, die ik graag met mijn collega's wil delen.

Het oplossingsgericht denken (Cauffman& Van Dijk, 2011, Durrant, 2007) in plaats van probleemgericht denken is mijnsinziens een belangrijke sleutel in het begeleiden kinderen met opstandig gedrag. Dat gaat namelijk uit van denken in mogelijkheden en kansen. Ongewenst gedrag is nooit altijd aanwezig. Inzoomen en aansluiten op situaties waarin het gewenste gedrag wel aanwezig is, kan

daarbij een opening zijn tot een kleine verandering. Het kind leert zijn eigen hulpvraag te stellen en zijn eigen hulpbronnen te ontdekken. Hierdoor wordt het kind mede-eigenaar van het proces, raakt het intrinsiek gemotiveerd en is de kans van slagen om tot een kleine gedragsverandering te komen, vele malen groter. Deze succeservaring zal bijdragen aan een positiever zelfbeeld van het kind, wat het opstandige gedrag kan laten afnemen.

De methode Kids' Skills (Furmann, 2008) sluit aan op het oplossingsgericht denken en gaat uit van het aanleren van een vaardigheid in plaats van het oplossen van een probleem. Ik heb in november 2013 een tweedaagse training bij Brand New Way (gecertificeerd instituut voor trainingen met Kids' Skills) gevolgd om te oefenen met het inzetten van de oplossingsgerichte interventies van deze methode. Ik ervaar in mijn eigen groep al dat ik een kind met opstandig gedrag hiermee beter kan begeleiden. Mijn ervaring is positief; ik zie een kleine gedragsverandering, ik zie een positiever zelfbeeld en ik zie dat dit kind beter in de groep ligt dan voorheen. Ik wil weten of de interventies die we met deze methode kunnen inzetten ook een positief, uitdovend effect hebben op het opstandig gedrag bij kinderen bij mijn collega's in de bovenbouw (groep 5 t/m 8) van onze school. Ik heb gekozen voor de bovenbouw omdat ik hier nu zelf de laatste jaren in werkzaam ben en de doelgroep binnen mijn onderzoek zodoende kan afbakenen. Zou het zo kunnen zijn dat door oplossingsgerichte interventies deze kinderen minder opstandig gedrag laten zien? Daarbij ben ik benieuwd of ik mijn collega's op een oplossingsgerichte manier kan begeleiden. Kan ik mijn collega's laten ervaren om in mogelijkheden te denken en niet in problemen? Wat gebeurt er met henzelf en met de kinderen als ze kinderen met gedragsproblemen betrekken bij hun hulpvraag? Daarom kom ik tot de volgende onderzoeksvraag:

Kan ik, als gedragsspecialist, oplossingsgerichte gesprekstechnieken inzetten bij het begeleiden van mijn collega's, die met behulp van de methode Kids' Skills het opstandig gedrag trachten te verminderen bij kinderen in de bovenbouw van het PO?

Mijn deelvragen hierbij zijn:

- Sluiten de handelingsadviezen die er in de literatuur te vinden zijn over leerlingen met opstandig gedrag binnen het PO aan bij de oplossingsgerichte interventies van de methode Kids' Skills?
- Vermindert het opstandig gedrag bij leerlingen door inzet van de methode Kids' Skills?
- Wat is het effect van de methode Kids' Skills op de leerling en de leerkracht?
- Kan ik oplossingsgerichte gesprekstechnieken toepassen op mijn collega's en wat is het effect hiervan?

In het volgende hoofdstuk worden de centrale thema's rondom dit onderzoek vanuit de literatuur bestudeerd. Tevens wordt aangegeven wat deze informatie betekent voor de keuzes binnen dit praktijkonderzoek.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

2.1 Kenmerken van en handelingsadviezen bij opstandig gedrag

Opstandig gedrag kan uit een stoornis voortkomen zoals ODD en CD maar kan ook voorkomen bij kinderen met ADHD, ASS, faalangst, hoogbegaafdheid of leerproblemen, leerstoornissen dan wel kinderen met verminderde cognitieve capaciteiten.

Ieder kind laat weleens opstandig gedrag zien. Wanneer is dit een probleem en wanneer wordt het een stoornis? De gedragingen bij een stoornis en probleem verschillen in aard en in frequentie van voorkomen. We spreken van een stoornis wanneer de symptomen gedurende ten minste zes maanden in bepaalde combinaties voorkomen.

In de DSM-V (American Psychiatric Association, 2013) is de oppositioneel-opstandige gedragsstoornis ingedeeld bij de aandachtstekortstoornissen en gedragsstoornissen. Deze kinderen hebben last van een boze en prikkelbare stemming en laten dwars, uitdagend en soms wraakzuchtig gedrag zien.

Welke handelingsadviezen bestaan er voor kinderen met opstandig gedrag?

Binnen de literatuur onderscheiden we verschillende benaderingen om opstandig gedrag effectief aan te pakken (Jeninga, 2004). Hiervan worden er drie, die belangrijk voor dit onderzoek zijn, besproken.

1. *De interactionele benadering*; hierbij speelt de interactie tussen kind en anderen in de omgeving een belangrijke rol in het ontstaan en oplossen van gedragsproblemen. De volgende handelingsadviezen sluiten daarop aan:

- In gesprek gaan met het kind om meer te weten over het zelfbeeld en zijn motieven (Delfos, 2011);
- Inzetten van de interactiewijzer om inzicht in en een betere afstemming leerkracht-leerling te bereiken (Verstegen & Lodewijks, 2009);
- Aandacht voor de ecologie van het kind: kind, ouders, school (Foolen, Ince & De Baat, 2012).

2. *De gedragstheoretische benadering*; deze benadering gaat er van uit dat alle gedrag aangeleerd is. Dus ook elk probleemgedrag kan afgeleerd worden. De volgende handelingsadviezen sluiten daarop aan:

- Begrenzen van dwars, vijandig gedrag. Geef vooral ook aan welk gedrag je wel wilt zien;
- Belonen van gewenst gedrag door positief gedrag te benoemen, te oefenen, het kind te laten opschrijven wat goed gaat en dit zo te versterken (Van Lieshout, 2009, Van der Wolf & Van Beukering, 2011);
- Hanteren van check-in, check-out systeem (Hawken, MacLeod & O'Neill, 2011);
- Trainen van ouders in opvoedingsvaardigheden én cognitieve gedragstherapie voor het kind (Foolen, Ince & De Baat, 2012);
- Vervullen van een actieve rol van het kind in de aanpak van het gedragsprobleem (Onderwijsraad, 2010).

3. *De oplossingsgerichte benadering*; hierbij wordt de focus gelegd op hoe degewenste situatie eruit zal zien. Leerlingen met opstandig gedrag moeten zich

bewust worden van het feit dat zij zelf over krachtbronnen beschikken die ze nodig hebben om te veranderen (Van der Wolf & Van Beukering, 2011). De interactionele en gedragstheoretische benaderingen zijn herkenbaar in de oplossingsgerichte benadering. Als leerkrachten bepaald gedrag van leerlingen verwachten, zullen ze het ook zien. Als de leerkracht het gewenste gedrag beloont door complimenten te geven zal dat gedrag versterkt worden. Uit de verschillende mogelijkheden in de theorieën rondom het begeleiden van leerlingen met opstandig gedrag wordt in dit onderzoek gekozen voor de oplossingsgerichte manier, omdat deze een beroep doet op de krachtbronnen van het kind, het kind medeverantwoordelijk voor zijn gedragsverandering maakt en de leerkracht laat denken in mogelijkheden (Durrant, 2013). Bovendien zijn zowel de uitgangspunten van de interactionele als de gedragstheoretische benadering terug te vinden in de oplossingsgerichte benadering. Het belang van de rol van ouders wordt in dit onderzoek wel erkend, maar vanwege het inperken van de onderzoeksvraag niet meegenomen.

2.2 Pedagogisch klassenklimaat

Voor de aanpak van kinderen met gedragsproblemen is geen handleiding voorhanden. Uit onderzoek blijkt dat deze kinderen het meest profiteren van een effectieve, adaptieve onderwijsaanpak (Marzano, 2010). Daarnaast wordt het belang van een positief pedagogisch klassenklimaat beschreven. Van der Wolf & Van Beukering (2011) bespreken daarbij het belang van de basishouding van de leraar:

- Rolmodel: zelf positief gedrag laten zien en voordoen;
- Duidelijkheid: de invulling van de relatie met de groep, het gedrag dat je op prijs stelt en het gedrag dat je niet tolereert;
- Positief zijn: motiveer leerlingen door samen plannen te maken en straal uit dat het samen gaat lukken;
- Geduldig en consequent zijn: breng verwachtingen helder en regelmatig naar voren en geef grenzen aan bepaald gedrag;
- Samenwerken met ouders: probeer gezamenlijk tot een goede aanpak te komen en benut daarbij 'ervaringsdeskundigheid' van de ouders;
- Herkader het gedrag: je zult vooral dat gedrag van de leerling opmerken dat bij jouw beeld past en daarmee houd je het beeld in stand;
- Feedback vragen, reflecteren en experimenteren: vraag regelmatig om feedback van collega's, directie, interne begeleiders of externe deskundigen op je houding ten opzichte van leerlingen.

Van der Wolf & Van Beukering (2011) vermelden tevens dat de literatuur over gedragsproblemen laat zien dat niet alle kinderen baat hebben bij een relatiegerichte sfeer in de klas. Kinderen met een gedragsstoornis hebben behoefte aan een affectief neutrale benadering met nadruk op gedragsregulerende ondersteuning. Daartegenover stelt Stevens (1997) dat de leerkracht tijdens een escalatie zo neutraal mogelijk moet reageren, maar benadrukt het belang om tijdens de goede momenten extra te investeren in relaties met kinderen. Dit onderbouwt hij met zijn uitspraak: "Zonder relatie geen prestatie."

Tijdens dit onderzoek wordt de keuze gemaakt voor het gedachtegoed van Stevens. Dat betekent dat er wordt gewerkt met een kijkwijzer waarin het positieve leerkrachtgedrag wordt geobserveerd, waarin ook aandacht is voor de relatie leerkracht-leerling.

2.3 Kids' Skills: van probleemgedrag naar vaardigheid: een veranderingsproces

Kids' Skills past binnen het oplossingsgericht denken als tegenhanger van het probleemgericht denken. Het oplossingsgerichte model vindt zijn oorsprong in de psychotherapie, maar wordt inmiddels zeer vaak en succesvol toegepast binnen coaching en onderwijs (Cauffman & Van Dijk, 2013). Er zijn verschillende stromingen die als oorsprong van oplossingsgericht werken kunnen worden aangeduid, waaronder de werkwijzen van Erickson, de Shazer en Kim Berg. Furman (2008) heeft de oplossingsgerichte benadering uitgewerkt in een methode: Kids' Skills. Deze methode gaat uit van de kracht van het kind zelf: hijzelf is de expert in het vinden van oplossingen. Het werken met Kids' Skills vraagt een verandering in het denken van leerkrachten. Van probleemgericht denken wordt de omslag gemaakt naar het denken in mogelijkheden. Kids' Skills gaat dan ook uit van het idee dat kinderen geen problemen hebben. Zij moeten enkel nog vaardigheden aanleren. De methode werkt volgens een vast stappenschema. Het start met het vertalen van het probleem in vaardigheden. Wat die ontbrekende vaardigheid is, kan bij kinderen met opstandig gedrag variëren van kind tot kind. De leerkracht kan wel uitzoeken wat die ontbrekende vaardigheid is door de situaties te analyseren waarin het kind zich opstandig gedraagt. Als de leerkracht weet welke vaardigheid dit kind nodig heeft, bespreekt hij dat met het kind en controleert of dit overeenkomt met het doel van het kind. Om te bereiken dat het kind de vaardigheid ook echt wil leren, gaat hij samen met de leerkracht bedenken welke voordelen het heeft om dat te kunnen. Door samen plannen te maken om het te vieren zodra het kind de vaardigheid heeft leren beheersen, wordt het kind gemotiveerd. Het vertrouwen dat het gaat lukken kan gestimuleerd worden door het kiezen van een totemfiguur en het zoeken van supporters. Door het geven van complimentjes en positieve feedback gaat het kind het leuk vinden om de vaardigheid te oefenen. De leerkracht bereidt de leerling voor op een eventuele terugval; het kind mag daarbij zelf aan geven hoe andere mensen hem daarbij kunnen helpen. Als de vaardigheid beheerst wordt mag de leerling dit vieren en iedereen bedanken die hem daarbij geholpen heeft.

Met deze methode richt je je als leerkracht dus op het aanboren van eigen krachtbronnen. Oplossingsgericht denken en werken is echter geen instrument maar een houding (Cauffman & Van Dijk, 2011). Door de inzet van deze methode kan een eerste aanzet naar deze houding gemaakt worden. Kanttekening bij het oplossingsgericht werken is dat er wellicht te snel voorbij wordt gegaan aan het probleem. Er is weinig ruimte voor emoties hierom heen.

Het gedachtegoed achter Kids' Skills is ook weer terug te vinden in 'Pedagogische adviezen voor speciale kinderen' (Van Lieshout, 2009). Zelfvertrouwen is de motor, alles moet in het werk gesteld worden om het zelfbeeld van het kind positiever te krijgen: het kind moet merken wat het wél kan. Ook Stevens (1997) benadrukt het belang van zelfvertrouwen. In zijn artikel 'Overdenken en doen' beschrijft hij dat door het vertrouwen in een kind en het zelfvertrouwen van een kind deze zich emotioneel en cognitief kan ontwikkelen.

Voor dit onderzoek betekent dit dat het effect van de methode Kids' Skills op de leerkracht en de leerling bekeken wordt waarbij ook ingezoomd zal worden op een eventueel positiever zelfbeeld en een verandering in de houding van de

leerkracht. De begeleider zal ruimte bieden voor emoties rondom de problematiek die leerkrachten met het kind ervaren.

2.4 Oplossingsgerichte begeleidingstechnieken

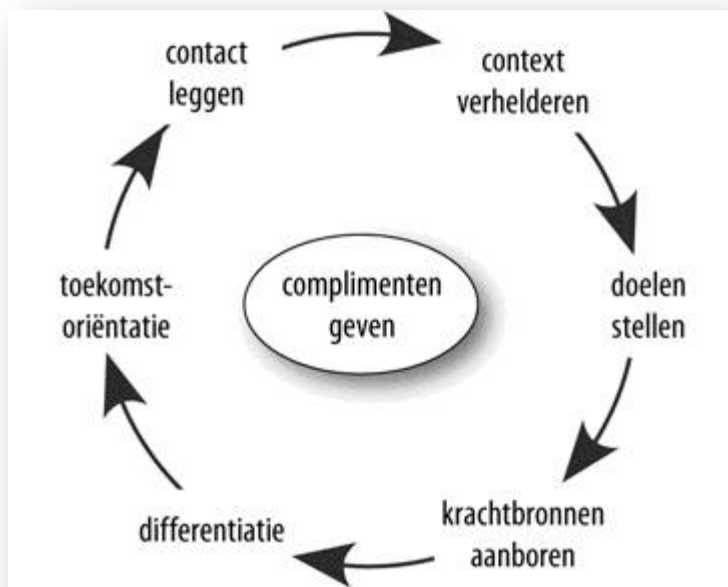
Vanuit welk perspectief oplossingsgerichte gespreks- en/of begeleidings-technieken worden gevoerd? Sociaal-constructivistisch wordt nagegaan hoe de professional en de gesprekken met hem kunnen bijdragen aan de beeldvorming van een andere werkelijkheid van en voor de cliënt (Bannink, 2013). Het vermogen om te veranderen houdt namelijk verband met het vermogen om dingen anders te gaan zien.

Tevens kunnen leerkrachten succes hebben in het veranderen van leerlinggedrag, wanneer zij de gehanteerde aanpak ervaren als iets dat uit hen zelf komt. Door een oplossingsgerichte strategie te gebruiken voor de begeleiding van leerkrachten, wordt de leerkracht mede-eigenaar van het veranderproces. De technieken die de begeleider gebruikt bestaan onder meer uit herkaderen, vragen stellen over uitzonderingen en de leerkracht de opdracht geven iets anders te doen (Durrant, 2007).

Een belangrijk aspect in de houding van de begeleider daarbij is het 'leading from one step behind'. Dat maakt dat de begeleider, figuurlijk gesproken, achter de cliënt staat. Hij kijkt over de schouder mee en tracht door het stellen van oplossingsgerichte vragen samen met de cliënt een doel te stellen (Cauffman, 2007).

In het boek 'De kracht van oplossingen' (De Jong & Kim Berg, 2013) worden daarnaast de basisgespreksvaardigheden genoemd. Zij benadrukken het belang om de houding van het-niet-weten aan te nemen. Dit is de basishouding naast het kunnen luisteren, sleutelwoorden echoën, open vragen stellen, samenvatten, parafraseren en het durven laten vallen van stiltes (De Jong & Kim Berg, 2013). Zij beschrijven tevens de verschillende cliënten die je als begeleider tegen kunt komen: de klant, de klager en de bezoeker. De klant heeft zelf gekozen om hulp te zoeken bij de begeleider. De klager laat extern attributiegedrag zien; kan zijn eigen rol in het probleem niet herkennen. De bezoeker ziet geen probleem of vindt dat iemand anders een probleem heeft. Ook hier is de houding van het-niet-weten belangrijk. De begeleider stelt zijn oordeelsvorming buiten werking en gaat samen met de cliënt na wat deze zou willen. De samenwerking en motivatie van een cliënt kan namelijk veranderen als zij de oplossing nuttig voor zichzelf vinden.

Cauffman & Van Dijk (2011) vertalen het voeren van oplossingsgerichte gesprekken in een schema:

Figuur 1 'De zevenstappendans' uit het Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs (Cauffman & Van Dijk, 2011)

Zijgeven aan dat de eerste stap het belangrijkste is: contact leggen. Binnen dit schema kan de begeleider flexibel met de stappen omgaan, waarbij complimenten geven het hart vormt van het gesprek.

Bannink (2013) geeft de begeleider een leidraad door de te nemen stappen in oplossingsgerichte vragen in een protocol vast te leggen.

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de vragenlijsten van Bannink, omdat deze het meeste houvast bieden. Daarbij betekent deze paragraafhet volgende voorde begeleidende rol: een evenwaardige opstelling, vertrouwen hebben in de mogelijkheden van de ander, de ander bewust maken van eigen denken en doen door goed te luisteren en vragen te stellen die tot nadenken aanzetten, richten op wat al goed gaat en de ander stimuleren om zelf oplossingen te bedenken voor zijn/haar hulpvraag. Vanwege het feit dat de respondenten zich vrijwillig hebben aangemeld kan er worden uitgegaan van een klant typische relatie.

In het volgende hoofdstuk wordt besproken welke onderzoeksmethoden op welke manier worden ingezet om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Doel van dit onderzoek

Het doel van dit onderzoek is te komen tot een eerste aanzet in oplossingsgericht denken en handelen in de omgang met kinderen met opstandig gedrag binnen mijn schoolteam, zodat we als team minder handelingsverlegen hierin zijn, teneinde het opstandig gedrag te kunnen verminderen.

3.2 Onderzoekparadigma's, onderzoeksstrategieën en onderzoeksmethodes

Mijn praktijkgerichte onderzoek bevindt zich in het kritisch-emancipatorische paradigma. Dit betekent dat de wens om aan de bestaande situatie iets te veranderen één van de grondmotieven is om aan het onderzoek te beginnen. Het is ontstaan vanuit waarden: ik wil kinderen een positief zelfbeeld geven.

Daarnaast is het context gebonden: ik onderzoek het effect van de methode Kids' Skills bij kinderen in de bovenbouw binnen de onderwijspraktijk waarin ik werk. Tenslotte is er aandacht voor de machtsrelaties: ik wil leerkrachten begeleiden in het oplossingsgericht omgaan met opstandig gedrag door middel van *voicing* van de leerling. De leerkracht geeft het kind een stem (voice) in het zoeken van een oplossing, dus luistert naar en betreft het kind bij het leren van een vaardigheid. Ook is er sprake van *voicing* van de leerkracht, ik luister naar en betrek de leerkracht bij het omgaan met opstandig gedrag.

Dit onderzoek is een actieonderzoek. Ik onderzoek mijn rol als begeleider van leerkrachten die gaan werken met de methode Kids' Skills en ik onderzoek het effect van de interventies van deze methode op opstandig gedrag.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden wordt er gebruik gemaakt van devolgende onderzoeksmethoden:

- Interview met de leerkrachten vooraf: doel hiervan is het verzamelen van informatie om de centrale thema's (opstandig gedrag, interventies, oplossingsgericht werken en Kids' Skills) die voor mijn onderzoek belangrijk zijn beter te begrijpen. Hopelijk zorgt dit interview ook voor diepgang, doordat het toegang geeft tot gevoelens die de leerkracht heeft in zijn omgang met leerlingen met opstandig gedrag.
- Kijkwijzer (bijlage 1): hiermee wordt het positieve gedrag van de leerkracht en de vaardigheid van de leerling geobserveerd.
- Oplossingsgerichte begeleidingsgesprekken met schaalvragen: hiermee worden leerkrachten begeleid zodat ze tot nadenken over mogelijkheden worden gezet en een verandering in gedrag van de leerling en zichzelf aan kunnen geven.
- Evaluatielijst interview: hiermee wordt de begeleidingsbehoefte van de leerkracht in beeld gebracht.
- Interview met respondenten achteraf: terugkoppeling over hun ervaring met Kids' Skills en de rol van de begeleider.
- Interview met leerlingen: terugkoppeling over hun ervaring met Kids' Skills.
- Scol (categorieën: aardig doen, taak uitvoeren, omgaan met ruzie) en LeerlingScol herfstsignalering en voorjaarssignalering: signalering van kinderen met opstandig gedrag en het meten van hun ontwikkeling.
- Logboek: onderzoeksproces volgen.

3.3 De respondenten en hun rol

Tijdens de studiedag aan het begin van het schooljaar geef ik een korte presentatie over mijn onderzoek zodat mijn collega's op de hoogte zijn. Daarin wordt verteld wanneer het onderzoek zal plaatsvinden en welke onderzoeksmethoden er worden gebruikt. Ik doe tijdens deze presentatie een oproep naar respondenten. Van de respondenten die mee willen doen, wordt verwacht dat ze naar aanleiding van de herfstsignalering Scol en observaties in de groep een leerling met opstandig gedrag selecteren, waar wellicht al sprake is van handelingsverlegenheid. Daarnaast zullen zij:

- deelnemen aan het interview
- met de methode Kids' Skills gaan werken
- wekelijks een observatie in de groep met kijkwijzer door de onderzoeker ondergaan
- oplossingsgerichte begeleidingsgesprekken met schaalvragen met de onderzoeker voeren
- een uiteindelijke terugkoppeling over hun ervaring met de methode Kids' Skills en met de onderzoeker als begeleider in dat traject geven.

De respondenten doen op basis van vrijwilligheid mee aan dit onderzoek. Mijn collega's kunnen niet gedwongen worden om met een bepaalde methode te gaan werken of daar de tijd voor vrij te maken. Dit maakt dat ik een gemotiveerde groep respondenten over houd, waarmee ik tijdens het trekken van conclusies rekening moet houden.

Op mijn oproep tot deelname aan mijn onderzoek reageren drie collega's. Eén van deze collega's valt vanwege persoonlijke omstandigheden af. Met de overige twee respondenten houd ik een interview vooraf waarmee ik informatie verzamel rondom de centrale thema's van mijn onderzoek. Deze informatie codeer ik aan mijn literatuuronderzoek. Dit is voor mij een goed startpunt omdat ik zodoende voorafgaand aan dit onderzoek informatie op maat kan geven. Leerkracht X kent de methode Kids' Skills nog niet en is tevens onbekend met oplossingsgericht denken en werken. Leerkracht Y is hier wel mee bekend, heeft echter nog niet gewerkt met de methode. Beide leerkrachten (uit groep 5 en 6) hebben een kind met opstandig gedrag en ervaren handelingsverlegenheid. Bij één kind is de diagnose ADHD gesteld. Dit kind gebruikt medicatie en het gezin staat onder begeleiding van het GGZ. Het andere kind laat kenmerken van ADHD zien, is al aangemeld voor onderzoek, is nog niet gediagnosticeerd, maar gebruikt al wel medicatie i.v.m. zijn onrust.

3.4 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid

De afname van Scol door leerkrachten en leerlingen gebruikikals nulmeting en eindmeting voor mijn onderzoek. Scol is een instrument om sociale competenties bij leerlingen in kaart te brengen. Het is COTAN-geregistreerd, dit betekent dat Scol valide en betrouwbaar is aan alle eisen die Commissie Testaangelegenheden Nederland aan een leerlingvolgsysteemoplegt.

Voorafgaand aan het onderzoek neem ik een interview af bij mijn respondenten. Dit interview heb ik eerder afgenomen bij mijn partner (iemand buiten het werkveld) en mijn interne begeleider (ib-er), om te bekijken of de vraagstelling helder genoeg is. In overleg met mijn ib-er heb ik de vragenlijst aangepast, zodat deze meer valide wordt.

Tijdens mijn onderzoek bekijk ik samen met de leerkracht welk effect de interventies van de methode Kids' Skills hebben bij leerlingen met opstandig

gedrag. Tijdens de groepsbezoeken gebruik ik een kijkwijzer waarmee ik het positieve gedrag van de leerkracht en de leerling in kaart breng. Een goede basishouding van de leerkracht is een voorwaarde voor het kunnen uitvoeren van preventieve acties in de omgang met opstandig gedrag. Door in de kijkwijzer aspecten op te nemen die vermeld staan in 'Gedragsproblemen in scholen', hoofdstuk 4.3 (Van der Wolf & Van Beukering, 2011) wordt deze meer betrouwbaar. Ik kies ervoor te observeren hoe vaak het positieve gedrag zich voordoet en niet te turven hoe vaak het gedrag *niet* zichtbaar is. Dit doe ik omdat ik vanuit een oplossingsgerichte houding dit onderzoek inga. Ik probeer de kijkwijzer voor de uitvoerende fase van het onderzoek uit. Dit doe ik door samen met de interne begeleider een klassenbezoek te observeren met ieder dezelfde kijkwijzer. Ik laat uiteindelijk aantal kijkpunten weg omdat ze niet relevant of niet te observeren zijn tijdens een les. Bij een aantal kijkpunten verduidelijk ik deze tussen haakjes, omdat we deze kijkpunten tijdens de observatie ieder verschillend interpreteren. Naar aanleiding van deze observatie pas ik de kijkwijzer aan, zodat deze ook meer valide wordt.

In het oplossingsgerichte begeleidingsgesprek met de leerkracht reflecteer ik samen met de leerkracht op het groepsbezoek. Ik maak hiervoor gebruik van het boek 'Oplossingsgerichte vragen' (Bannink, 2013). Ik probeer de vragenlijst eerst uit met een collega student tijdens de module OGC2. De andere collega studenten observeren het effect van mijn vragen en geven feedback. Naar aanleiding van de feedback pas ik de vragenlijst aan.

Vervolgens breng ik de begeleidingsbehoefte van de leerkracht in kaart door middel van de lijst 'evaluatie gesprekken'. Ook hiervoor gebruik ik Bannink (2013) als inspiratiebron. Tijdens deze momenten van reflectie bepaal ik, of ik de manier van begeleiden moet aanpassen.

Tijdens het eindinterview met de respondenten hanteer ik schaalvragen met daarin de uitgangspunten van oplossingsgerichte technieken (De Jong & Kim Berg, 2009) zoals in hoofdstuk 2 beschreven. Zo kan ik analyseren of ik in staat ben geweest om de respondenten op een oplossingsgerichte manier te begeleiden.

De validiteit van een onderzoek is de mate waarin dat onderzoek aan zijn doel beantwoordt. Een goede manier om betrouwbaarheid en validiteit van een onderzoek te verhogen, is het toepassen van triangulatie. Dit betekent dat in het onderzoek verschillende invalshoeken of benaderingen ingebracht worden (Kallenberg, 2011). Dat doe ik op de volgende manier:

De interviews en begeleidingsgesprekken werk ik uit en verzamel ik. Ik maak een analyse door middel van het noteren van kernwoorden in een tabel. Van de uitkomsten van de kijkwijzer maak ik een staafgrafiek. Het effect dat de methode Kids' Skills op leerlingen heeft wordt gemeten met de voorjaarsmeting van Scol. Door de uitkomsten van Scol te combineren met de interviews, de begeleidingsgesprekken en de grafieken van de kijkwijzer kan ik dwarsverbanden en bevestiging zoeken, zodat het onderzoek betrouwbaarder wordt.

In mijn onderzoeklogboek houd ik nauwkeurig mijn stappen als onderzoeker bij. Zo wordt het onderzoek transparant voor anderen. Dit verhoogt ook de betrouwbaarheid.

3.5 Ethische aspecten

Voorafgaand aan dit onderzoek vul ik een schema (bijlage 2) in volgens het model uit de Gedragscode Praktijkgericht onderzoek voor het HBO (Andriessen,

D. et al, 2010), waarbij ik nauwkeurig na ga welke ethische kwesties ik tegen kom in de verschillende fases van het onderzoek en waar ik dus rekening mee moet houden.

Er is een aantal zaken die ik van te voren met de respondenten, de leerlingen en de ouders van de leerlingen bespreek zoals het anonimiseren van gegevens, toestemming aan de ouders van de leerlingen vragen en toestemming vragen voor opname van de interviews. Daarnaast werk ik de interviews uit, analyseer deze en geef respondenten gelegenheid tot feedback. Ik tracht onpartijdig te zijn in mijn conclusies en zoveel mogelijk zonder waardeoordeel in mijn observaties en begeleidingsgesprekken te handelen. Ik ben me er wel van bewust dat ik handel (en dus ook observeer en begeleid) vanuit mijn eigen waarden. Mijn waarde die ten grondslag aan dit onderzoek ligt is dat ik kinderen een positief zelfbeeld mee wil geven. Dit zorgt volgens mij voor (zelf)vertrouwen en dat is de basis voor kinderen om zich te kunnen ontwikkelen. Ik houd er rekening mee dat mijn respondenten andere waarden hebben of dat ze dezelfde waarden hebben maar op een andere manier daar naar handelen. Deze keuzes hebben te maken met integer en respectvol zijn en het verantwoorden van keuzes en gedrag. Daarnaast spelen er een aantal ethische kwesties die te maken hebben met professioneel en maatschappelijk belang. Het komen tot veranderingen kan alleen als collega's betrokken zijn en mee willen werken. Daarbij kan ik weerstand verwachten, vooral als collega's nog op een probleemgerichte manier denken en handelen. Door vooral te onderzoeken wat er goed gaat in de praktijk, hoop ik de weerstand te beperken. In dit onderzoek beschrijf ik de situatie op mijn school. Binnen mijn werkveld kunnen betrokken leerkrachten en kinderen met opstandig gedrag belang hebben bij het onderzoek. Dit dient dus het persoonlijk, professioneel en het organisatorisch belang op mijn school. Ik dien echter niet het maatschappelijk belang aangezien de uitkomsten van dit onderzoek enkel gelden voor mijn praktijk.

3.6 Werkplan

Voorafgaand aan het onderzoek maak ik een werkplan. Hierin beschrijf ik wat ik achtereenvolgens in de startfase, de uitvoerende fase en de afsluitende fase doe. Dit geeft mij overzicht en zorgt voor een houvast tijdens het onderzoek. In de startfase probeer ik mijn onderzoeksvraag helder te formuleren en respondenten te werven. In de uitvoerende fase doe ik mijn observaties en voer begeleidingsgesprekken. In de afsluitende fase neem ik de tijd om te evalueren met de respondenten, de leerlingen en mezelf, zodat ik een grondige data-analyse kan maken en conclusies kan trekken. In deze fase schrijf ik mijn toets verder uit en zal ook een presentatie van de uitkomsten in mijn werkveld geven. Ik houd er rekening mee dat er altijd situaties kunnen ontstaan waardoor ik de planning zal moeten veranderen.

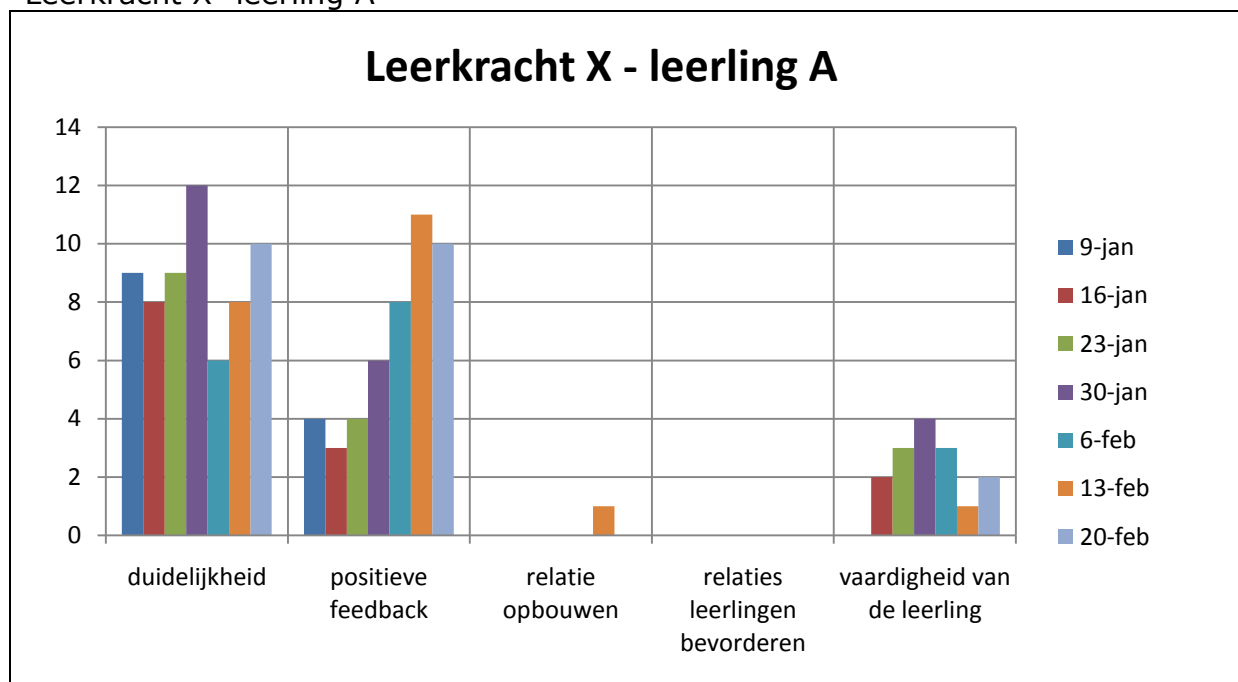
In hoofdstuk 4 wordt beschreven welke data er zijn verzameld tijdens het onderzoeksproces. De verzamelde data zijn op schematische wijze weergegeven.

Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten

4.1 Kijkwijzer

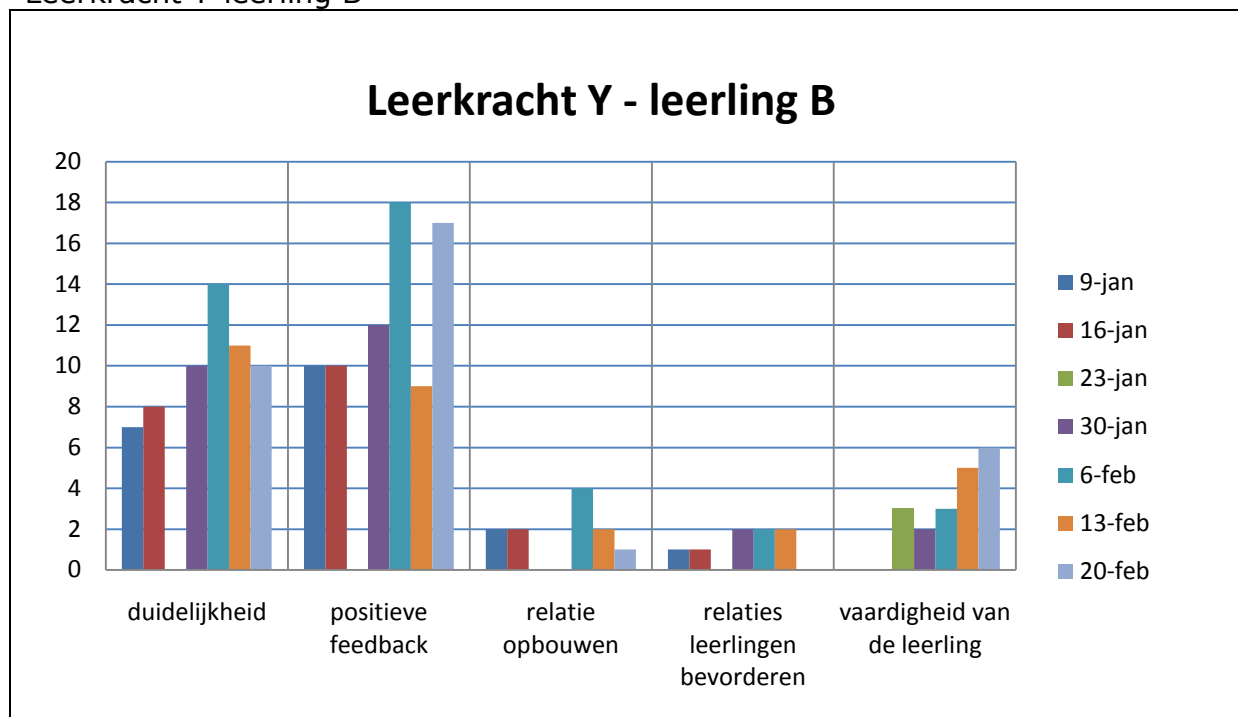
Hiermee observeer ik het positieve gedrag van de leerkracht en de vaardigheid van de leerling gedurende een periode van 7 weken waarin de leerkracht samen met de leerling aan een vaardigheid werkt. Ik wil weten of ik een positieve ontwikkeling kan ontdekken in het gedrag van de leerkracht en de leerling. Deze resultaten zet ik om in een grafiek.

Leerkracht X- leerling A

Deze leerling heeft de vaardigheid *'ik werk door, ook als iemand mij stoort'* met de leerkracht gekozen. Zij zijn samen tot de conclusie gekomen dat dit ervoor zorgt dat dan iedereen in het groepje/klas rustig kan doorwerken. Deze vaardigheid blijkt echter niet duidelijk genoeg te meten. Het ligt er immers maar aan hoe vaak de leerling gestoord wordt tijdens zijn werk. Tijdens de laatste twee metingen wordt de desbetreffende leerling maar 1 en 2 keer gestoord. Reflectie met de leerkracht hierover laat zien dat de leerling minder storend gedrag vertoont en daardoor ook minder gestoord lijkt te worden. Ik zie een groei in het geven van positieve feedback bij de leerkracht. Deze leerkracht biedt duidelijkheid, dit wisselt per observatiemoment en hier is geen groei in waar te nemen. De leerkracht laat tijdens deze observaties geen momenten zien waarin leerlingen relaties kunnen bevorderen en er is nauwelijks groei waar te nemen in het opbouwen van de relatie.

Leerkracht Y-leerling B

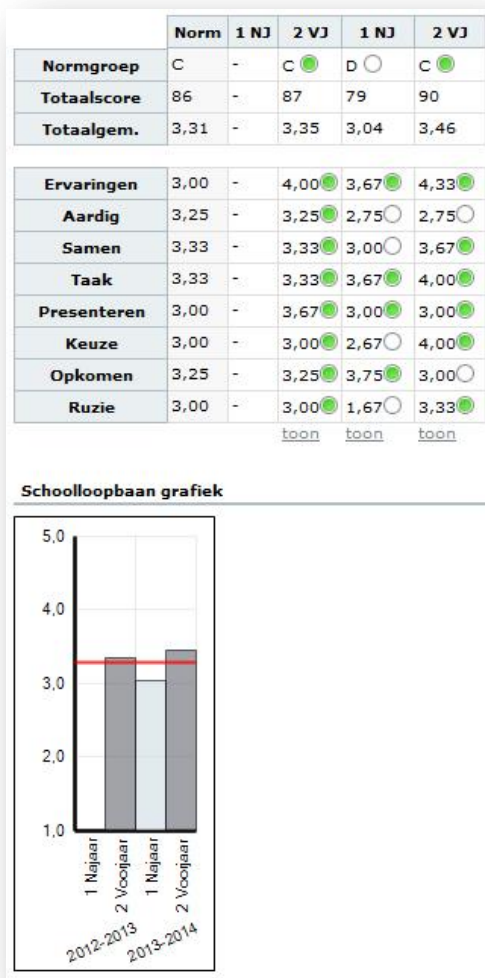

23 januari is de leerkracht wegens ziekte afwezig. Ik heb wel de leerling geobserveerd in het uitoefenen van zijn vaardigheid. Deze leerling laat een groei in zijn vaardigheid *'als ik een vraag heb, dan lees ik eerst de opdracht nog een keer, vraag het aan mijn maatje en dan pas aan de juf'* zien. In de eerste observaties roept B nog geregeld door de klas als hij iets niet weet, dit wordt steeds minder. De leerkracht lijkt wat te groeien in het bieden van duidelijkheid. Ik zie wisselende scores rondom het geven van positieve feedback, dit lijkt echter wel te groeien. Deze leerkracht biedt iets meer gelegenheid om de relaties tussen leerlingen te bevorderen en laat meer aspecten zien waarin er een relatie wordt opgebouwd met kinderen, maar geen groei.

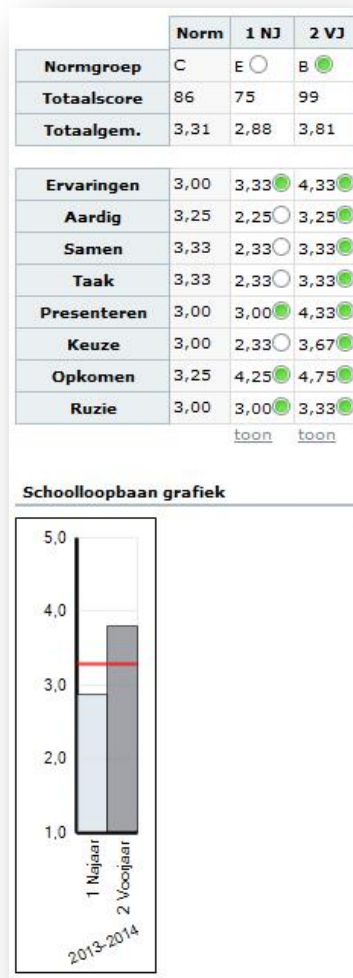
4.2Scol

Dit meetinstrument gebruik ik als beginmeting en eindmeting, waarbij de categorieën 'aardig doen, taak uitvoeren en omgaan met ruzie' de signaleringvormen voor kinderen met opstandig gedrag. De leerkrachten hebben in het najaar en het voorjaar van schooljaar 2013-2014 de lijsten ingevuld. Hieronder de schoolloopbaangrafiek per leerling.

Leerling A

Leerling B

Beide leerlingen laten een positieve ontwikkeling zien. Bij leerling B zie ik een grote vooruitgang in de categorieën 'aardig doen' en 'taak uitvoeren' en een kleine vooruitgang in de categorie 'omgaan met ruzie'. Leerling A laat een groei zien in de categorieën 'taak uitvoeren' en 'omgaan met ruzie' en een stilstand in de categorie 'aardig doen'. Opvallend is dat beide leerlingen in de categorie 'samen spelen en werken' en 'een keuze maken' een positieve ontwikkeling laten zien.

Daarnaast heb ik beide leerlingen de LeerlingScol laten invullen. Ook hier is een positieve ontwikkeling te zien:

- Leerling A groeit 6 punten (van 63 naar 69, normgroep voldoende). Hij laat de meeste vooruitgang zien in de categorieën 'samen spelen en werken', 'een taak uitvoeren' en 'opkomen voor jezelf'.
- Leerling B groeit 7 punten (van 70 naar 77, normgroep voldoende). Hij laat de meeste vooruitgang zien in de categorie 'een taak uitvoeren'.

4.3 Begeleidingsgesprekken

Door middel van oplossingsgerichte gesprekstechnieken begeleid ik de leerkrachten in hun omgang met het kind met opstandig gedrag. Door de schaalvragen toe te passen kan ik de ontwikkeling meten in hun omgang hiermee. Ik heb de begeleidingsgesprekken omgezet in een tabel (bijlage 3 en 4). Ik selecteer de schaalvragen om de ontwikkeling te kunnen meten. Ik vind het ook relevant om te laten zien waarom ze daar al staan en wat volgens hen het effect van Kids' Skills is bij dit kind, vanwege het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag.

Uitwerking begeleidingsgesprek leerkracht X

	09-01-2014	06-02-2014	26-02-2014
Probleem	A laat onrustig, storend gedrag zien waardoor de rest van de groep ook onrustig wordt. Onderpresteren van A.		
Waar sta je op de schaal met hem?	Qua gedrag: 4	Qua gedrag: 6	Qua gedrag: 7
Hoe komt het dat je daar al staat?	Qua gedrag: Hij kan al met een duidelijke opdracht aan de slag.	Het kind: - kan geconcentreerder werken. - kan meer gestructureerd werken. - kan instructie beter volgen. De leerkracht: - positiever - minder corrigerend. Beiden: bewust worden van wat er geleerd moet worden.	Het kind: - kan makkelijker positief gestimuleerd worden. - is gemakkelijker en sneller om te buigen van negatief naar positief gedrag. De leerkracht: - benoemt wat het kind goed doet. Beiden: positiever naar elkaar toe.
Effect: welk effect heeft het werken met Kids' Skills met dit kind?		Het kind: - beter in zijn vel. - positiever zelfbeeld. De leerkracht: - niet de hele dag aan het mopperen. - meer zelfvertrouwen. - minder krampachtig vasthouden aan structuur. - meer grapjes maken.	Het kind: - gaat liever naar school - heeft het meer naar zijn zin in de klas. - kinderen om hem heen dagen hem minder uit. De leerkracht: - blijft meer bij zichzelf. - probeert de dag positief af te sluiten met de kinderen. - is thuis minder negatief over de klas. - vertelt thuis minder over school.

Uitwerking begeleidingsgesprek leerkracht Y

	07-01-2014	31-01-2014	07-03-2014
Probleem	Storend gedrag, waarbij leerling veel negatieve aandacht vraagt, blijft terugkomen.		
Waar sta je op de schaal met hem?	Qua gedrag: 4	Qua gedrag: 6,5	Qua gedrag: 8,5
Hoe komt het dat je daar al staat?	Qua gedrag: • Kennis over ADHD. • B is gevoelig voor complimenten.	Het kind: • kinderen reageren anders, positiever op hem. • vraagt eerst aan zijn maatje voordat hij naar leerkracht gaat. De leerkracht: • irritatiegrens wordt minder snel bereikt. • verplaatst zich nog meer in het kind.	Het kind: • probeert dingen uit. • is enthousiast. • herkent zijn onrust eerder en geeft dit zelf aan. De leerkracht: • hoeft minder op hem te mopperen. • merkt wel dat ze dingen voor hem weg wil nemen. • kan gemakkelijker op zijn onrust reageren.
Effect: welk effect heeft het werken met Kids' Skills op dit kind?		Het kind: • straalt als iemand hem een complimentje geeft. • goed is goed genoeg (legt de lat minder hoog). • heeft meer zelfvertrouwen. • is zachtaardiger. De leerkracht: • rustgevend gevoel. • minder moe. • minder mopperen. • komt meer toe aan lesgeven. • wordt er vrolijk van.	Het kind: • heeft het gevoel serieus genomen te worden. • komt eerder naar de leerkracht toe. • ook 's middags vrolijk naar school. De leerkracht: • wordt er rustiger van • moet wel geduld wat meer bewaken • rol als gespreksleider wordt anders, stapje terug doen. • partner merkt dat ze

-
- kan gemakkelijker met gedrag om gaan.
 - meer energie heeft.
 - niet meer zo de politieagent aan het spelen.
-

Bij leerkracht X en leerling A zie ik een groei van schaal 4 via 6 naar 7 qua vermindering van opstandig gedrag.

Bij leerkracht Y en leerling B zie ik een groei van schaal 4 via 6,5 naar 8,5 qua vermindering van opstandig gedrag.

Het effect van de methode Kids' Skills is bij beide leerkrachten en leerlingen positief. Bij beide leerlingen valt het positieve zelfbeeld op. Beide leerkrachten geven aan minder te mopperen.

4.4 Eindinterviews

Ik heb een eindinterview met de leerkrachten en met de leerlingen gehouden. Deze interviews heb ik in een tabel gezet (bijlage 5). Ik heb de relevante vragen en antwoorden hier geplaatst.

	leerkracht X	leerkracht Y
Wat vind je van oplossingsgericht werken?	Fijn: je drukt niet iedere keer op de blauwe plek van een kind.	• af en toe lastig. • rol als leerkracht wordt anders (stapje terug)
Wat is het effect hiervan op jou?	• ik blijf meer bij mezelf • probeer de dag altijd positief af te sluiten met de kinderen.	• ik word er rustiger van. • moet m'n geduld meer bewaren. • meer van het kind uitgaan.
Wat is het effect hiervan op de leerling?	• gaat waarschijnlijk liever naar school • andere kinderen dagen hem minder uit	• voelt zich meer competent. • voelt zich serieus genomen. • verandert in zijn houding ('s middags ook vrolijk).
Heeft je partner iets aan jou gemerkt?	ik praat thuis minder over school, laat het meer hier.	minder moe, meer energie.
Wat vind je van de begeleidingsgesprekken?	Prettig: • kunnen vertellen wat je doet. • even terug horen wat al goed gaat (dat je het niet zo verkeerd doet).	Fijn: • je denkt mee • luisterend oor
Wat is het effect hiervan op jou?	• kijk minder negatief naar mezelf. • minder onmacht.	ik raak enthousiast voor de volgende keer, ga ideeën toepassen.
Wat is het effect hiervan op de leerling?	dat ik meer kan denken, hij kan er niks aandoen, ik moet hem daarbij helpen.	
Hoe waardeer je de volgende stellingen op een schaal van 0 tot 10 (waarbij 0 staat voor helemaal niet en 10 voor altijd):		
De begeleider geeft mij het gevoel dat ze vertrouwen heeft in mijn eigen mogelijkheden.	10: je vertelt wat ik al goed doe, ik kijk wat minder negatief naar mezelf.	9: tussendoor geef je positieve feedback, je spoort aan om dingen zelf te onderzoeken, maar ook samen.
De begeleider stelt zich evenwaardig op.	10: als gelijke	9: je staat niet boven of onder mij, je hebt je wel meer verdiept in gedragsproblemen en hebt

De begeleider maakt dat ik me meer bewust ben van mijn eigen denken en doen.	10	meer ervaring. 8: dit kwam vooral naar voren in de gesprekken.
De begeleider luistert goed en stelt vragen die tot nadenken aanzetten.	10: je geeft nooit antwoord op iets anders dan wat ik bedoelde.	8: je luistert heel goed, ik moest heel veel nadenken. Had graag meer advies gehad.
De begeleider stimuleert mij om zelf oplossingen te bedenken voor mijn hulpvraag.	10: vind het ooit wel fijn om meer advies te krijgen.	9: weet wel dat een eigen oplossing beter blijft hangen, maar maakt oplossingen van een ander ook graag tot eigen oplossing.

Bij de leerkrachten ben ik benieuwd naar hun ervaring met en het effect van het oplossingsgericht werken. Daarnaast wil ik weten hoe hun ervaring rondom de begeleidingsgesprekken en het effect daarvan is. Beide leerkrachten zijn positief over het effect van het oplossingsgericht werken. Eén leerkracht ziet in dat zij haar houding moet veranderen en meer geduld nodig heeft.

De begeleidingsgesprekken worden als fijn en prettig ervaren. De oplossingsgerichte technieken worden door beide leerkrachten als goed gewaardeerd. Op een schaal van 0 tot 10 wordt dit beoordeeld van 8 tot 10. Na het eindinterview spreekt één van de leerkrachten me de volgende dag aan. Ze vertelt dat ze thuis nog heeft nagedacht waarom ze geen weerstand voelt als ik bij haar in de klas kom en gesprekken met haar voer. Die weerstand voelt ze wel als andere collega's met goedbedoelde adviezen langskomen. Ze heeft ook haar antwoord op die vraag gevonden: "Je laat me in mijn waarde en laat me zien wat ik al goed doe".

Ook de interviews van de kinderen, waarbij ik benieuwd ben naar hun ervaringen met de methode Kids' Skills en het effect daarvan, heb ik in een tabel geplaatst (bijlage 6). Ook hier selecteer ik de vragen en antwoorden die relevant zijn voor mijn onderzoeksvraag.

	leerling A	leerling B
Op een schaal van 0 tot 5 (waarbij 0 staat voor niet leuk en 5 voor heel leuk): Hoe vind je het om met supporters aan je vaardigheid te werken?	5: - dan kunnen we even praten en dan weer aan het werk. - totemfiguur helpt ook.	5: - ik voel me dan een beetje beter - dat ze mij gaan steunen, mij erbij helpen.
Hoe tevreden ben je over de vaardigheid die geleerd hebt? (0= niet tevreden, 5 = heel tevreden)	5: omdat ik het nou kan.	5: ik vind zelf dat ik dat heel goed doe.
Wat is er veranderd? In de klas? Thuis?	In de klas: - dat ik dan niet terug praat. - de klas doet ook veel aardiger. Thuis:	In de klas: - het gaat beter - de scores van mijn rapport zijn omhoog gegaan. - ze hoeven niet

- ik krijg minder straf, veel minder, echt heel veel minder.

meer zo vaak boos op mij te doen.

- ik heb een leuk schooljaar.

Thuis:

- papa en mama vinden dat het beter gaan.
- met doorslapen gaat het goed.

Ook hier zie ik de positieve ervaringen terug. Beide leerlingen voelen zich competent wat betreft hun vaardigheid. Beide leerlingen ervaren steun d.m.v. supporters of totemfiguur. Tevens is het effect in de klas én thuis positief te noemen. Leerling A benoemt dat de klas aardiger doet. Uit de begeleidingsgesprekken blijkt hij minder storend gedrag laat zien en de leerkracht heeft de klas ook gevraagd om A daarbij te helpen door niet te reageren op zijn gedrag.

In het volgende hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek weergegeven aan de hand van de literatuurstudie en de verkregen data. Hiermee wordt antwoord gegeven op de deelvragen en de hoofdvraag van dit onderzoek.

Hoofdstuk 5 Beantwoording van de onderzoeksvraag; conclusies en discussie

5.1 Beantwoording van de deelvragen

5.1a Sluiten de handelingsadviezen die er in de literatuur te vinden zijn over leerlingen met opstandig gedrag binnen het PO aan bij de oplossingsgerichte interventies van de methode Kids' Skills?

De handelingsadviezen die ik in de door mij geraadpleegde literatuur terug kan vinden voor leerlingen met opstandig gedrag zijn divers. Enkele terugkerende aspecten bij de verschillende adviezen heb ik hieronder in een schema geplaatst.

	Van Lieshout (2009)	Nederlands Jeugd Instituut (2012)	Onderwijs raad (2010)	Van Der Wolf & Van Beukering (2011)	Hawken e.a. (2011)	Delfos (2005)
begrenzen van ongewenst gedrag	X				X	
aangeven van gewenst gedrag	X				X	
belonen van gewenst gedrag	X			X	X	
kinderen een actieve rol laten vervullen in aanpak van gedragsproblemen		X	X	X		X
afstemmen op risicofactoren en beschermende factoren		X	X	X		X
aandacht voor meer dan één leefgebied: kind, ouders, school		X			X	
interventies op school: training van het kind en training van leerkrachten in positief klassenmanagement		X	X	X		

De volgende handelingsadviezen sluiten aan bij de oplossingsgerichte interventies van de methode Kids' Skills:

- aangeven van gewenst gedrag (welke vaardigheid gaat het kind leren?)
- belonen van gewenst gedrag (d.m.v. de complimentjes van supporters en het vieren na het behalen van de vaardigheid)
- kinderen een actieve rol laten vervullen in de aanpak van gedragsproblemen (samen overeenkomen welke vaardigheid het kind gaat leren, het zoeken naar een totemfiguur en naam die daarbij hoort, wanneer en hoe het de vaardigheid gaat oefenen, zelf supporters vragen, supporters uitnodigen voor het feestje).

- aandacht voor meer dan één leefgebied: kind, ouders, school (doordat het kind supporters kan vragen, ook buiten school)
- interventies op school: training van het kind en training van leerkrachten in positief klassenmanagement (doordat de leerkracht samen met kind het traject doorloopt worden beide getraind; het kind in zijn vaardigheid; de leerkracht in een stukje positief klassenmanagement).

Ondanks dat oplossingsgericht werken in het onderwijs niet 'evidencebased' is (Bartelink, 2013) zie ik veel aspecten terug in de methode Kids' Skills uit de handelingsadviezen rondom kinderen met opstandig gedrag.

5.1b Vermindert het opstandig gedrag bij leerlingen door inzet van de methode Kids' Skills?

In de literatuur vind ik terug dat Furman (2008) de oplossingsgerichte benadering heeft uitgewerkt in de methode Kids' Skills. Deze methode gaat uit van de krachtbronnen van het kind zelf. Het is gebaseerd op het idee dat kinderen geen problemen hebben, alleen nog vaardigheden moeten aanleren. Ik ben benieuwd of het opstandig gedrag vermindert als de leerlingen hun vaardigheid beheersen.

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik met mijn kijkwijzer geobserveerd in hoeverre het kind zijn vaardigheid laat zien.

Daarnaast heb ik tijdens de begeleidingsgesprekken met behulp van schaalvragen de vermindering qua opstandig gedrag volgens de leerkrachten bekeken. Ten slotte zorgt de Scol voorjaarsmeting voor een valide eindmeting. De kijkwijzer laat bij leerling A zien dat de vaardigheid eerst groeit en daarna daalt. Na reflectie met de leerkracht lijkt dit te ontstaan doordat leerling A minder verstorend gedrag vertoont, waardoor hij zelf ook minder gestoord wordt. Bij leerling B zie ik het toepassen van de vaardigheid groeien. Hij denkt duidelijk na over de stappen die hij moet nemen voordat hij hulp kan vragen aan de leerkracht. Dit laat zien dat het storende gedrag is afgenomen. Ook de schaalvragen uit de begeleidingsgesprekken bevestigen dit beeld. De eindmeting van Scol laat zien dat leerling A, 11 punten groeit in zijn score. Hij ontwikkelt zich positief in 2 van de 3 van te voren geselecteerde categorieën. Verdere analyse laat zien dat de categorie waarin deze leerling niet gegroeid lijkt te zijn, de vaardigheden die bij deze categorie horen, zich wat gelijkmatiger hebben verdeeld dan in de najaarsmeting. Dit kan betekenen dat de leerling een wat evenwichtiger gedrag laat zien. Leerling B groeit maar liefst 24 punten. Hij ontwikkelt zich positief in 3 van de van tevoren geselecteerde categorieën. Door de positieve uitslag van de 3 verschillende onderzoeksmethoden naast elkaar te leggen kan ik stellen dat het opstandig gedrag van deze leerlingen door de inzet van de methode Kids' Skills inderdaad is verminderd.

5.1c Wat is het effect van de methode Kids' Skills op de leerling en de leerkracht?

Uit de literatuur leer ik dat de methode Kids' Skills uitgaat van de experiëntele, ervaringsgerichte benadering (Van Lieshout, 2009). Het gaat uit van denken in mogelijkheden en past prima bij de uitgangspunten die volgens Cauffman & Van Dijk (2011) bij het oplossingsgericht werken horen:

1. Als iets niet werkt, leer ervan en doe iets anders.
2. Als iets wel (of beter) lijkt te werken, doe er meer van.
3. Als iets blijkt te werken, leer het iemand anders.

Met deze methode richt je je als leerkracht dus op het aanboren van eigen krachtbronnen. Oplossingsgericht denken en werken is echter geen instrument maar een houding (Cauffman & Van Dijk, 2011). Door de inzet van deze methode kan een eerste aanzet naar deze houding gemaakt worden.

Ik ben benieuwd of ik dit effect terug zie bij de leerkrachten en de leerlingen. Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik gebruik gemaakt van de kijkwijzer waarmee ik het positieve gedrag van de leerkracht en leerling kan scoren, de begeleidingsgesprekken, het eindinterview met de leerkrachten en de leerlingen en de uitslagen van de Scol en LeerlingScol.

De grafieken van de kijkwijzers laten zien dat leerkracht X de eerste meting 13 punten scoorde en de laatste meting 20. Leerkracht Y scoort de eerste meting 20 punten en de laatste meting 24. Vanuit deze invalshoek lijken zij wel gegroeid te zijn in positief leerkrachtgedrag. Toch kan niet zonder meer de conclusie trekken dat de leerkrachten hierin gegroeid zijn, omdat ik wisselende scores per observatie zie.

Vanuit de begeleidingsgesprekken constateer ik dat de methode Kids' Skills op beide leerkrachten en beide leerlingen een positief effect heeft. De overeenkomst bij beide leerlingen is het positievere zelfbeeld en door de leerkrachten wordt door allebei het 'minder mopperen' genoemd. Door het eindinterview met de kinderen wordt dit beeld bevestigd. Beide kinderen geven aan dat er minder op ze gemopperd wordt. Tevens geven ze aan tevreden te zijn over de vaardigheid die ze geleerd hebben; dit lijkt hun positieve zelfbeeld (wat betreft de vaardigheid) te bevestigen.

Vanuit de Scol die de leerkrachten hebben ingevuld en de LeerlingScol valt op dat de leerlingen ook in andere dan de van tevoren geselecteerde categorieën zijn gegroeid. Dit zou kunnen betekenen dat Kids' Skills een nog breder effect heeft gehad dan alleen vermindering van het opstandig gedrag. Het kan ook betekenen dat leerkrachten met een andere bril naar dit kind zijn gaan kijken. Deze aspecten vind ik ook terug in de antwoorden van het begeleidingsgesprekken en de eindinterviews met de leerlingen en bevestigen dus mijn vermoeden. Een opmerking van een respondent die ik graag zou willen citeren: "Ik heb met Kids' Skills mijn eigen handleiding voor B gemaakt".

In het geval van mijn respondenten en hun leerlingen heb ik de uitgangspunten van Cauffman & Van Dijk (2011) als volgt kunnen herleiden:

1. De leerkrachten stoppen met mopperen op deze leerlingen, kijken met een andere bril.
2. De leerkrachten denken na over momenten waarop de leerling geen opstandig gedrag laat zien. Wat heeft dit kind dus nodig, wat moet het leren? Dat gaan we oefenen.
3. Beide leerkrachten willen tijdens het onderzoek een werkboekje voor een ander kind in hun groep. Eén kind wil zijn vaardigheid graag aan een ander kind in de groep leren. Eén leerkracht wil de methode klassikaal gaan inzetten.

5.1d Kan ik oplossingsgerichte gesprekstechnieken toepassen op mijn collega's en wat is het effect hiervan?

Allereerst heb ik vanuit de literatuur kennisgemaakt met de achtergronden van het oplossingsgericht denken en werken. Hierin lees ik dat vanuit sociaal constructivistisch perspectief wordt nagegaan hoe de professional en de gesprekken met hem/haar kunnen bijdragen aan de vorming van een nieuwe werkelijkheid van en voor de cliënt (Bannink, 2013). In het boek 'De kracht van oplossingen' (De Jong & Kim Berg, 2013) worden de basisgespreksvaardigheden

genoemd. Deze vaardigheden oefen ik tijdens de opdrachten vanuit de module OGC en de belangrijkste ontdekkingen neem ik mee in het houden van oplossingsgerichte begeleidingsgesprekken met mijn respondenten. De grootste eyeopener en tevens uitdaging is daarbij de houding van het-niet-weten aan te nemen. Dit is voor mij de basishouding naast het kunnen luisteren, sleutelwoorden echoën, open vragen stellen, samenvatten, parafraseren en het durven laten vallen van stiltes (De Jong & Kim Berg, 2013).

Om mijn deelvraag te kunnen beantwoorden heb ik de analyse van de eindinterviews bekeken en mijn kijkwijzers. De uitslag van de kijkwijzers, zoals eerder genoemd, is niet betrouwbaar genoeg om als bevestiging van de uitkomsten van het eindinterview te dienen.

Als ik de feedback en het eindinterview van mijn respondenten analyseer zie ik dat ik erin geslaagd ben om op een oplossingsgerichte manier de begeleidingsgesprekken te voeren. Als ik het effect bekijk wat door de leerkrachten genoemd wordt zie ik dat de ene leerkracht benoemt dat ze minder negatief naar zichzelf kijkt. Daarnaast voelt ze minder onmacht in haar omgang met het opstandige kind, omdat ze ziet dat het kind niet dit gedrag vertoont om haar te treiteren. Doordat ze het vermogen heeft om dingen anders te gaan zien is haar werkelijkheid veranderd en ziet ze de hulpvraag van dit kind. De andere leerkracht ervaart dat ze enthousiast raakt voor de komende periode. Deze leerkracht geeft ook aan dat haar rol als leerkracht verandert. Ze moet een stapje terug doen. Dit aspect wordt ook benoemd door Cauffman (2007): 'leading from one step behind'.

Een waardevolle opmerking van één van respondenten tijdens het eindinterview: "Je liet mij heel hard nadenken." Opvallend daarbij is dat beide respondenten toch aangeven graag nog wat meer advies te willen hebben. Het kan zijn dat ik als begeleider daar te weinig oog voor heb, het kan zijn dat deze leerkrachten gewend zijn om vanuit extern advies te handelen. Het is voor mij belangrijk om dit in mijn achterhoofd mee te nemen in nieuwe begeleidingsgesprekken door vooraf duidelijker aan te geven wat oplossingsgericht werken inhoudt.

5.2 Beantwoorden van de onderzoeksvraag

Als ik de conclusies op de deelvragen hierboven overzie kan ik met een volmondig ja antwoorden op mijn onderzoeksvraag:

Kan ik, als gedragsspecialist, oplossingsgerichte gesprekstechnieken inzetten bij het begeleiden van mijn collega's, die met behulp van de methode Kids' Skills het opstandig gedrag trachten te verminderen bij kinderen in de bovenbouw van het PO?

Wat ik als kanttekening zou willen plaatsen is dat het hier om collega's gaat die vrijwillig aan het onderzoek hebben meegewerkt en dus gemotiveerd zijn om met de methode Kids' Skills aan de slag te gaan en ook hun deur open stellen voor mij. Dit blijkt tevens uit de vertrouwensvraag uit mijn eerste begeleidingsgesprek met hen. Bovendien heeft één leerling ook begeleiding vanuit de GGZ en is de andere leerling in december gestart met medicatie. Deze aspecten kunnen ook van invloed zijn geweest op de vermindering van het opstandig gedrag.

Dus geldt dit antwoord voor alle collega's en alle kinderen? Nee, het geldt voor *deze* collega's en *deze* kinderen onder *deze* omstandigheden op *deze* school.

5.3 Aanbevelingen

Door de inzet van de methode Kids' Skills en de oplossingsgerichte begeleiding kan een eerste aanzet gemaakt worden in het oplossingsgericht denken en handelen van leerkrachten, zodat zij zich minder handelingsverlegen voelen in hun omgang met opstandig gedrag van leerlingen.

Belangrijk voor het werken met de methode Kids' Skills is het plannen van tijd binnen het lesrooster. Zoals we op onze school tijd inroosteren om kinderen met leerproblemen te ondersteunen kunnen we dat ook doen voor kinderen met gedragsproblemen. Daarbij is een oplossingsgerichte begeleiding door een interne begeleider of gedragsspecialist een waardevolle ondersteuning voor de leerkracht en leerling. Het vertalen van een probleem in een vaardigheid is een belangrijke stap waar die ondersteuning bij gewenst is.

Ik heb ervaren dat ruimte om te kunnen praten over de emoties die de leerkracht ervaart rondom zijn probleem met het kind een belangrijk moment is. Deze wordt binnen het oplossingsgericht werken mijnsinziens te snel overgeslagen.

Wat ik zelf gemerkt heb is dat door kennis te nemen van de theorie en achtergrond rondom gedragsstoornissen, het probleemgedrag inzichtelijker wordt. Ik heb daardoor geleerd om onder het gedrag van een kind te kijken. De stap om te kijken naar wat een kind nodig heeft is zodoende gemakkelijker te maken. Nascholing rondom gedragsstoornissen is daarom ook aanbevelingswaardig. Niet vanuit het medisch model (wat mankeert dit kind), maar vanuit het sociale model (wat kan het al en wat heeft dit kind nodig).

Ten slotte is het goed te vermelden dat je als leerkracht en/of begeleider geen psychotherapeut bent. Bij kinderen met een grote hulpvraag is het belangrijk om goed af te stemmen met professionele hulpverleners en ouders. Betrek ouders zoveel mogelijk en werk met hen samen aan het oplossen of verminderen van het probleem. Door middel van Kids' Skills is dit praktisch mogelijk door inzet van de supportersrol. De rol van ouders is in dit onderzoek niet meegenomen, maar vanwege de ecologie van het kind wel heel belangrijk.

In het laatste hoofdstuk bespreek ik wat dit onderzoek mij geleerd heeft en welk effect dat op mij heeft gehad in mijn vorming tot gedragsspecialist.

Hoofdstuk 6 Reflectie

6.1 Beschrijvende reflectie

In hoofdstuk 5 is de beschrijvende reflectie al uitvoerig aan bod gekomen.
Competentie 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 7 en basisdimensie B1, B2.1, B2.2 en B2.3.

6.2 Technische reflectie

In mijn professioneel ontwikkelingsplan beschrijf ik dat ik me wil ontwikkelen tot gedragsspecialist; daar sluit de door mij gekozen onderzoeksvraag bij aan. Ik heb met het uitvoeren van dit onderzoek nagedacht over de manier waarop ik mijn collega's, de leerlingen en hun ouders wil betrekken bij mijn onderzoek. Samenwerken is daarbij voor mij essentieel. Door stelselmatig de uitwerkingen van mijn begeleidingsgesprekken en analyses van de kijkwijzers aan mijn respondenten voor te leggen ontstaat er ruimte voor gesprek.

Ik twijfel of de observatiewijzer een goed middel is geweest. Gedrag is lastig te meten. Het heeft me veel tijd gekost om hem te maken en te testen. Een volgende keer zal ik op zoek gaan naar een bestaand instrument, zodat de validiteit van die metingen vergroot zullen worden.

Ik ben me er daarnaast bewust van geweest dat de interviews kunnen leiden tot sociaal wenselijke antwoorden. Toch ben ik ervan overtuigd dat door de begeleidingsgesprekken, waarin ik bewust een 'leading-from-behind' houding heb aangenomen, er ook ruimte was voor twijfels en minder positieve gevoelens van de respondenten. Dit werd ook bevestigd door de feedback van een respondent die zij gaf over één van mijn conclusies. Zij gaf aan dat de conclusie van deelvraag 5.1d 'Het kan zijn dat ik als begeleider daar te weinig oog voor heb, het kan zijn dat deze leerkrachten gewend zijn om vanuit extern advies te handelen' voor haar weer een eyeopener was.

Door het uitvoeren van het onderzoek heb ik tevens geleerd hoe ik op een onderbouwde manier iets kan onderzoeken (theorie-geleid-handelen). Vooral de feedback van mijn studiebegeleider was hierbij van belang. Hij gaf aan dat ik moest aangeven wat het lezen van de theorie betekende voor mijn onderzoek. De selectie van data is voor mij als dromer lastig geweest. Door feedback van mijn studiebegeleider en respondenten hierover werd ik weer op scherp gesteld. Ook het focussen op welke gegevens ik nodig heb om de vraag te kunnen beantwoorden is hierbij een hulpmiddel geweest. Door een criticalfriendbuiten het werkveld te zoeken, heb ik de rode draad en de begrijpelijkheid kunnen waarborgen. Door mijn directeur het verslag van feedback te laten voorzien heb ik gebruik gemaakt van zijn expertise rondom veranderingstrajecten in het team.
Competentie 4,5,6, 7 en basisdimensie B1, B2.1, B2.2, B2.3

6.3 Biografisch

De keuze om me in het domein gedrag te verdiepen komt voort uit mijn persoonlijkheid. Ik ben leergierig en probeer altijd te denken in mogelijkheden. Zo'n twee jaar geleden werd ik echter geconfronteerd met mijn handelingsverlegenheid toen er een leerling uit mijn groep verwezen werd naar een REC4 school vanwege opstandig gedrag. Achteraf weet ik dat ik destijds nog niet in staat was om hem te voorzien in zijn ondersteuningsbehoefte. Ik was te zeer gericht op het onder controle houden van zijn gedrag. Ik had het gevoel dat

ik geen band had met dit kind en dat maakte me onzeker. Echter iedereen die je ontmoet, leert jou iets. Dat geldt zeker voor dit kind; het heeft me geleerd om een kind altijd te betrekken bij het oplossen van een hulpvraag.

Ik ben door coaching gesprekken met mijn intern begeleider er ook achter gekomen waar mijn missie 'kinderen zelfvertrouwen' geven vandaan komt. Ik wil het graag goed doen en aan verwachtingen van mijn omgeving voldoen. Dit heeft er voor gezorgd dat ik niet altijd een positief zelfbeeld heb. Ik ben me daardoor ook bewust van mijn leerkrachthouding. Die zal nooit kleinerend zijn, maar gericht op een positief zelfbeeld. Dat maakt ook dat ik me aangetrokken voel tot de oplossingsgerichte manier van denken en handelen.

Ik heb het afgelopen jaar veel tijd en energiegestopt in mijn studie, naast mijn werk en mijn gezin. Soms is het lastig geweest een goede balans te vinden waar ik me prettig bij voelde. Ik ben blij dat ik een planning heb gemaakt en me daar ook aan gehouden heb. Dat betekent wel dat ik de laatste weken lange dagen heb gemaakt om alles op papier te krijgen en de feedback te verwerken.

Competentie6,7 en basisdimensie A1, A2, A3.

6.4 Meta-reflectie

Ik merk dat het lezen van de theorie mij als denker (Kolb) aanspreekt. Ik beseft dat ik op zoek ben gegaan naar theorie die mij ondersteunt in mijn persoonlijke gedachtegoed rond het omgaan met kinderen met probleemgedrag. Vanuit mijn waarden doe ik dat het liefst op een oplossingsgerichte manier: verbinden in plaats van uitsluiten. Dit komt terug in mijn tweede favoriete leerstijl; de dromer. Als dromer kan ik lang nadenken over de juiste aanpak. Ik ben iemand die alle voor- en nadelen tegen elkaar af wil zetten voordat ze tot een beslissing komt. Om tot leren te komen moet ik van *denken* via *dromen* naar *beslissen* en uiteindelijk naar *doen*. Met het schrijven van het onderzoeksvoorstel ben ik naar *beslissen* gegaan; vanuit theorie heb ik bedacht hoe ik mijn onderzoek wilde opzetten. Het stellen van de juiste onderzoeksvraag is een langdurig proces geweest. In december ben ik met de fase *doen* begonnen. Ik heb gemerkt dat ik dat best spannend vind. Door voor mezelf een planning te maken van de stappen in een werkplan en daarna afspraken met mijn respondenten vast te leggen, rol ik vanzelf in het *doen*. Door de onderzoeksuitslagen te analyseren en aan theorie te verbinden kom ik weer terecht bij *dromen* en *denken*; hoe kan ik de methode Kids' Skills en het oplossingsgericht denken in ons team verder onder de aandacht brengen? Natuurlijk geef ik een presentatie over de uitkomsten van dit onderzoek binnen mijn team. Deze presentatie is al vastgelegd in onze studie driedaagse. Zo tracht ik vanuit mijn denkende/dromende leerstijl steeds meer een beslisser en doener te worden.

Competentie5, 7 en basisdimensie A1 en A3.

6.5 Kritische reflectie

Het onderwijssysteem zoals wij dat tegenwoordig in Nederland en ook binnen mijn praktijk kennen, is gebaseerd op opbrengstgericht werken. De leerlingen worden regelmatig met elkaar vergeleken door middel van bijvoorbeeld toetsing en geconfronteerd met elkaars talenten en beperkingen. Ik merk dat de kinderen met leer en/of gedragsproblemen bijna altijd een negatief zelfbeeld hebben. Wat doet het met een leerling als hij of zij, ondanks de extra hulp, niet voldoet aan verwachtingen of normen van de leerkracht, zijn klasgenoten en de inspectie? Helaas heb ik geen pasklare oplossing. Ik geloof dat we, naast een oplossingsgerichte houding, een opening kunnen vinden in het doorbreken van

het leerstofjaarklassensysteem, zodat er meer ruimte is voor kinderen om op eigen niveau te kunnen werken. Daarnaast is het nodig dat kinderen zich mogen ontwikkelen naar hun eigen mogelijkheden zonder de druk van allerlei toetsen. Daarvoor is vertrouwen van de inspectie en de overheid in het vakmanschap van de leerkracht nodig.

Met de komst van de Wet op het Passend Onderwijs zal een oplossingsgerichte houding ons team kunnen helpen in het ondersteunen van kinderen met speciale zorg. Dit onderzoek heeft bijgedragen tot een eerste aanzet in die oplossingsgerichte houding van een aantal leerkrachten binnen mijn praktijk. Ik hoop dat door hun ervaringen en mijn presentatie ik een zaadje plant, wat zal kunnen uitgroeien tot een mooie oplossingsgerichte bloementuin, waar we uit kunnen plukken als we in handelingsverlegenheid zijn. Ik ben me ervan bewust dat dit een proces zal zijn waarin ik, samen met een aantal collega's die de omslag naar oplossingsgericht denken en handelen al gemaakt hebben, een rol als change-agent zal gaan vervullen. Ik merk dat mijn positie binnen het team al aan het veranderen is doordat ik regelmatig door leerkrachten word aangesproken over kinderen met gedragsproblemen. Ik wil graag komend schooljaar deze leerkrachten en leerlingen effectief begeleiden. Ik mag me minder bescheiden opstellen en mijn expertise die ik tijdens deze opleiding ontwikkeld heb gaan inzetten binnen mijn organisatie.

Competentie 6, 7 en basisdimensie A1, A2, A3, B1, B2.1, B2.2, B2.3

Nawoord

'Door stil te zijn kun je beter luisteren'

Ik wil graag iedereen die mij geprikkeld heeft om stil te zijn en goed te luisteren naar hen of naar mezelf, heel erg bedanken: mijn respondenten, mijn studiebegeleider, mijn directeur en alle kritische vrienden. Door jullie feedback, vragen, opmerkingen en ruimte die ik kreeg, ben ik als leerkracht, begeleider en persoon gegroeid.

Ook Huub en mijn dochter Puck die mij de mogelijkheid hebben geboden om de afgelopen twee jaar met flinke periodes stil te kunnen zijn ben ik ongelooflijk dankbaar.

Zonder jullie had ik me niet kunnen ontwikkelen tot wie ik nu ben: bewust en bekwaam!

Literatuurlijst

- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5*. Washington, D.C.: American Psychiatric Association
- Andriessen, D. e.a. (2010). *Gedragcode praktijkgericht onderzoek voor het hbo*. HBO Raad
- Bannink, F. (2013). *Oplossingsgerichte vragen*. Amsterdam: Pearson
- Cauffman, L. & Dijk, D. van (2011). *Handboek Oplossingsgericht Werken in het Onderwijs*. Amsterdam: Boom
- Cauffman, L. (2007). *Oplossingsgericht management en coaching*. Amsterdam: Boom
- Delfos, M.F. (2011). *Luister je wel naar mij?* SWP: Amsterdam
- Durrant, M. (2007). *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Furman, B. (2008). *Kids' Skills Op speelse wijze vaardigheden ontwikkelen bij Kinderen*. Soest: Nelissen
- Golly, A. en Sprague, J. (2009). *Positive Behavior Support, Goed gedrag kun je leren!*. Huizen: Pica
- Jeninga, J. (2004). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen, praktijkboek voor het primair onderwijs*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff
- Jong, de P. & Kim Berg, I. (2012). *De kracht van oplossingen*. Amsterdam: Pearson
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., Scheepsmma, W. (2011). *Ontwikkeling door onderzoek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff
- Lange, R. de, Schuman, H., & Montesano Montessori, M. N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Lieshout, T. van (2009). *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen. Een praktisch boek voor professionele opvoeders, begeleiders en leerkrachten*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Marzano, R.J (2010). *Wat werkt: Pedagogisch handelen & klassenmanagement Evidence-based strategieën voor iedere leraar*. Rotterdam: Bazalt

Stevens, L. (1997). *Overdenken en doen*. Den Haag: Procesmanagement Primair Onderwijs

Verstegen, R. & Lodewijks, H.(2009). *Interactiewijzer*. Assen: Van Gorcum

Vanaf website:

Bartelink, C. (2013). *Wat werkt: Oplossingsgerichte therapie?* Verkregen op 30 april 2013 via
http://www.zat.nl/nji/dossierDownloads/Watwerkt_Oplossingsgerichtetherapie.pdf

Foolen, N., Ince, D., Baat de, M. (2012). *Wat werkt bij gedragsproblemen en gedragsstoornissen?* Verkregen op 29 april 2013 via
http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/WatWerkt_Gedrag.pdf

Hawken, L., O'Neill, R. & MacLeod, S. *An Investigation of the Impact of Function of Problem Behavior on Effectiveness of the Behavior Education Program (BEP)*. Education & Treatment of Children (West Virginia University Press). Nov 2011, Vol. 34 Issue 4, p551-574. 24p. Verkregen op 20 april 2013 via
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=7&sid=692607ad-dcfa-4a98-912c-0bc88dc338ee%40sessionmgr11&hid=11&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#db=aph&AN=65471282>

Onderwijsraad (2010). *De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Verkregen op 20 april 2013 via
<http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/569/documenten/school-en-leerlingen-met-gedragsproblemen.pdf>

Bijlage 1

Kijkwijzer positief gedrag leerkracht- leerling	
Naam leerkracht:	Datum:
Naam leerling:	Tijd:
Activiteit:	
	observatie van de leerkracht
	hoe vaak laat de leerkracht dit zien?
duidelijkheid	
legt gewenst gedrag uit	
doet gewenst gedrag voor	
oefent gewenst gedrag in	
stelt consequent grenzen aan ongewenst gedrag	
positieve feedback	
verbaal: directe complimenten	
verbaal: indirecte complimenten (door vragen naar competenties; hoe is het jou/jullie gelukt om...)	
non-verbaal (oogcontact, duim omhoog, een lach enz.)	
schriftelijk (complimentenkaartje, briefje enz.)	
relatie opbouwen	
gebruikt de ik-boodschap bij aanspreken op gedrag	
leeft zich in in het gedrag van leerlingen (door gedachtes of gevoelens van het kind te verwoorden)	
relaties leerlingen bevorderen	
geeft ruimte om samen te werken	
legt regels rondom samenwerken uit	
	observatie van de leerling
	hoe vaak laat de leerling dit zien?
Vaardigheid van de leerling	

Bijlage 2

Ethische aspecten

	Professionele en maatschappelijke belang dienen:	Respectvol zijn en rekening houden met:	Zorgvuldig zijn en in overweging nemen:	Integer zijn:	Keuzes en gedrag verantwoorden:
Ontwikkelen van probleemstelling en vraagstelling	Ik richt me op het vinden van een oplossing in het omgaan met opstandig gedrag.	Het probleemgericht denken wat binnen mijn school nog bestaat.	Er kan weerstand zijn tegen het werken met de methode Kids' Skills, omdat mensen nog vooral probleemgericht denken.	Ik ben kritisch ten aanzien van het probleemgericht denken.	Ik vind het thema belangrijk omdat we als team daar handelingsverlegen in zijn. Dit blijkt ook uit de vragenlijst die is afgenomen.
Maken plan van aanpak	Ik heb een uitvoerbaar plan opgesteld dat kan leiden tot een eerste aanzet in het oplossingsgericht denken.	Het is voor onze school belangrijk om als leerkracht handvatten te krijgen om met deze kinderen om te gaan.	Ik heb gekozen voor bruikbare onderzoeksmethoden die in relatie staan tot de vraagstelling.	Ik vraag wie er wil deelnemen aan mijn onderzoek en maak een selectie. Ik moet schriftelijke toestemming vragen aan ouders/verzorgers van leerlingen die deelnemen aan het onderzoek.	Ik informeer mijn team over mijn voorgenomen onderzoek.
Verkennen van literatuur	Ik heb literatuur gebruikt vanuit wetenschap en praktijk.	Ik heb bekeken welke verschillende benaderingen er zijn voor het omgaan	Ik heb bekeken welke benaderingen evidencebased zijn.	Ik heb vermeld welke bronnen ik gebruikt heb. Ik ben me ervan	Ik heb literatuur gebruikt die mij is aangeboden vanuit de verschillende

	Ik heb gezocht naar buitenlandse wetenschappelijk artikelen over omgaan met opstandig gedrag.	met opstandig gedrag en daar een keuze in gemaakt.		bewust dat ik vooral literatuur gezocht heb die aansluit op mijn visie.	modules en ik heb zelf aanvullende literatuur gezocht. Ik heb me vooral gericht op literatuur met oplossingsgerichte technieken.
Uitvoeren onderzoek algemeen	Ik bespreek mijn onderzoek met de IB-er en directeur en voorkom zo bedrog en nalatigheid.	Ik heb oog voor de verschillende belangen die in het onderzoek een rol spelen. Binnen het actieonderzoek stel ik me niet boven of buiten de te onderzoeken situatie.	Ik heb vanuit het kritisch-emancipatorisch paradigma een keuze gemaakt in onderzoekstrategieën en onderzoeksmethoden. Ik ben me ervan bewust dat het interview tot sociaal wenselijke antwoorden kan leiden.	Ik gebruik een logboek.	Ik behandel deelnemers met respect en zonder waardeoordeel.
Verzamelen van data	Ik verzamel op een efficiënte manier data (kwalitatief: antwoorden in raamwerk, kwantitatief: tabel)	Ik bescherm de identiteit van de deelnemers door gegevens te anonimiseren.	Ik vraag toestemming aan deelnemers.	Ik maak afspraken over inzage in de verzamelde en gebruikte gegevens.	Ik ben transparant in de wijze waarop de data zijn verzameld.
Analyseren van	Ik probeer een	Onderzoeksgegevens	Tijdens het	Ik ben autonoom	Ik ben transparant

data en formuleren van innovaties, alternatieven en oplossingen	verband te leggen tussen de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens en van daaruit tot een advies te komen in het omgaan met kinderen met opstandig gedrag.	worden uitsluitend gebruikt voor het doel waarvoor de deelnemers hun toestemming hebben gegeven en worden opgeslagen in een systematisch gegevensbestand. Beeldopnames worden bewaard op eigen tablet.	analyseren zal ik via codering de kwalitatieve data vanuit het interview analyseren, voor de observaties gebruik ik een raamwerk en voor de kwantitatieve data een overzichtstabel.	in de analyse en zorg dat deze niet gestuurd wordt door gewenste uitkomsten.	in mijn data-analyse. Ik vraag feedback op de analyse van de gegevens aan mijn respondenten.
Rapporteren van resultaten	Ik maak een rapport dat praktisch bruikbaar en leesbaar is voor mijn medestudenten en collega's.	In het rapport anonimiseer ik de gegevens van de deelnemers en vermeld mijn bronnen.	Ik formuleer de onderzoeksresultaten nauwkeurig.	Ik ben onpartijdig in mijn rapportage.	Ik onderbouw mijn conclusies en laat informatie die mijn conclusies kunnen tegenspreken niet weg.

Bijlage 3

Uitwerkingbegeleidingsgesprekken in tabel, leerkracht X

	09-01-2014	06-02-2014	26-02-2014
Probleem	A laat onrustig, storend gedrag zien waardoor de rest van de groep ook onrustig wordt. Onderpresteren van A.		
Wat wil je anders?	Minder impulsief, meer innerlijke rust, ook voor de kinderen om hem heen. Prestaties omhoog.		
Waar sta je op de schaal met hem?	Qua gedrag: 4	Qua gedrag: 6	Qua gedrag: 7
Hoe komt het dat je daar al staat?	Qua verhouding: • Vanwege gevecht samen • Veel met hem gepraat. • Sympathie voor A omdat X ziet dat hij erg zijn best doet, maar het hem niet lukt. Qua gedrag: • Hij kan al met een duidelijke opdracht aan de slag.	Het kind: • kan geconcentreerder werken. • kan meer gestructureerd werken. • kan instructie beter volgen. De leerkracht: • positiever • minder corrigerend. Beiden: bewust worden van wat er geleerd moet worden.	Het kind: • kan makkelijker positief gestimuleerd worden. • is gemakkelijker en sneller om te buigen van negatief naar positief gedrag. De leerkracht: • benoemt wat het kind goed doet. Beiden: positiever naar elkaar toe.
Effect: welk effect heeft het werken met Kids' Skills met dit kind?	Het kind: • beter in zijn vel. • positiever zelfbeeld. De leerkracht: • niet de hele dag aan het mopperen.		
	Het kind: • gaat liever naar school • heeft het meer naar zijn zin in de klas. • kinderen om hem heen dagen hem minder uit.		

		• meer zelfvertrouwen. • minder krampachtig vasthouden aan structuur. • meer grapjes maken.	De leerkracht: • blijft meer bij zichzelf. • probeert de dag positief af te sluiten met de kinderen. • is thuis minder negatief over de klas. • vertelt thuis minder over school.
Kansen: wanneer gaat het goed?	Als de opdracht duidelijk is: klein en kort, instructie niet te lang, dezelfde soort opdrachten (bijv. spelling). Als de klas rustig is.		De plek van A in de klas.
Waar wil je komen op de schaal; wanneer ben je tevreden?	7,5		
Welk gedrag vertoont de leerling dan?	Alert tijdens de instructie en geen storend gedrag t.a.v. de kinderen om hem heen.		
Hoe ziet jouw leerkrachthandelen er dan uit?	De groep wat losser laten. Af en toe een grapje maken, zonder dat het een gekkenhuis wordt.		
Wat zie ik bij één stap vooruit?	Aan een iets complexere opdracht (bijv. rekenen) wat langer en rustiger werken.	A gaat zijn vaardigheid ook toepassen bij andere lessen: begrijpend lezen.	Idem. Maar eerst de vaardigheid vieren die hij bij rekenen heeft laten zien.
Wat heb je nodig?	Met hem bespreken hoe hij dat moet doen. Hem laten herhalen hoe hij het moet doen.	Met hem bespreken: hoe ga je dat doen?	Idem.
Motivatievraag Kids' Skills	7		
Hoe komt dat?	X wil hem graag helpen. X wil uitproberen of dit wél		

	werkt. Het oefenen van een vaardigheid spreekt X aan.	
Vertrouwensvraag	8,5	
Hoe komt dat?	A kan het wel. Hij mag ook nog zichzelf zijn. Samen lachen om fouten.	
Feed forward	Bekijk stap 1: welke vaardigheid gaan we leren. Als dit te groot voor A is, mag je afbakenen (bijv. tijdens rekenen). Complimenten voor het consequent stellen van grenzen aan ongewenst gedrag (verbaal en non-verbaal). X geeft directe en indirecte complimenten. X ziet de kansen (duidelijke, korte opdrachten). Opdracht: bedenk op welk moment je met A hier in de groep aan wil werken.	Gedrag van A wordt positief benoemd. Ook andere kinderen worden positief bevestigd. Je lacht meer en maakt grapjes met de kinderen. Sfeer in de groep lijkt wat meer ontspannen. Suggestie: probeer eens een dag lang kinderen alleen te complimenteren en observeer het effect daarvan op de kinderen en op jou.
Wanneer komen we weer bij elkaar?	Nabespreken van observatie (dit hoeft geen begeleidingsgesprek te zijn).	

Bijlage 4

Uitwerkingbegeleidingsgesprekken in tabel, leerkracht Y

	07-01-2014	31-01-2014	07-03-2014
Probleem	Storend gedrag, waarbij leerling veel negatieve aandacht vraagt, blijft terugkomen.		
Wat wil je anders?	Niet meer zo aandachtbehoevend.		
Waar sta je op de schaal met hem?	Qua gedrag: 4	Qua gedrag: 6,5	Qua gedrag: 8,5
Hoe komt het dat je daar al staat?	Qua verhouding: • Y kent het gezin vanwege zus. • Y en B nemen elkaar serieus. • Y geeft hem de ruimte. Qua gedrag: • Kennis over ADHD. • B is gevoelig voor complimenten.	Het kind: • kinderen reageren anders, positiever op hem. • vraagt eerst aan zijn maatje voordat hij naar leerkracht gaat. De leerkracht: • irritatiegrens wordt minder snel bereikt. • verplaatst zich nog meer in het kind.	Het kind: • probeert dingen uit. • is enthousiast. • herkent zijn onrust eerder en geeft dit zelf aan. De leerkracht: • hoeft minder op hem te mopperen. • merkt wel dat ze dingen voor hem weg wil nemen. • kan gemakkelijker op zijn onrust reageren.
Effect: welk effect heeft het werken met Kids' Skills met dit kind?		Het kind: • straalt als iemand hem een complimentje geeft. • goed is goed genoeg (legt de lat minder hoog). • heeft meer zelfvertrouwen.	Het kind: • heeft het gevoel serieus genomen te worden. • komt eerder naar de leerkracht toe. • ook 's middags vrolijk naar school.

		• is zachtaardiger. De leerkracht: • rustgevend gevoel. • minder moe. • minder mopperen. • komt meer toe aan lesgeven. • wordt er vrolijk van. • kan gemakkelijker met gedrag om gaan.	De leerkracht: • wordt er rustiger van • moet wel geduld wat meer bewaken • rol als gespreksleider wordt anders, stapje terug doen. • partner merkt dat ze meer energie heeft. • niet meer zo de politieagent aan het spelen.
Wanneer gaat het goed?	Als B zelfvertrouwen heeft.	Afstemmen met ouders en GGZ.	Duidelijkheid en structuur. Humor Eerst iets positiefs benomen daarna pas de klap.
Waar wil je komen op de schaal; wanneer ben je tevreden?	8: ruimte voor zijn eigenheid en B kan reflecteren op zijn gedrag.		
Welk gedrag vertoont de leerling dan?	Meer concentratie, minder afgeleid en bewustwording van wat hoort bij ADHD en wat niet.		
Hoe ziet jouw leerkrachthandelen er dan uit?	Een aantal dingen door de vingers kunnen zien. Iets negatiefs kunnen ombuigen naar iets positiefs		
Wat zie ik bij één stap vooruit?	Niet meer roepen: ik kan het niet, maar de opdracht 2x lezen.	Hij overlegt eerst met zijn maatjes voor hij naar de leerkracht gaat.	
Wat heb je nodig?	Reflecteren op mezelf: heb ik de opdracht duidelijk uitgelegd. Koptelefoon voor de prikkels?	• Beertjes van Meichenbaum weer gebruiken. • hulp van de maatjes en supporters.	

		• een extra paar ogen om B van afstand te kunnen observeren.
Motivatievraag Kids' Skills	10	
Hoe komt dat?	B is leergierig. Y wil hem graag helpen. Ouders staan open voor de aanpak.	
Vertrouwensvraag	7	
Hoe komt dat?	B heeft de wil om de vaardigheid te leren. Y is bang dat hij de vaardigheid vergeet.	
Feed forward	Bekijk stap : wat doen we als je de vaardigheid even vergeet en bespreek die met B Complimenten voor verstandhouding. Het zien van de kansen: vatbaar voor complimenten, als B zelfvertrouwen heeft laat hij minder opstandig gedrag zien.	Mooi om te horen dat het goed gaat. Je ziet veel positieve dingen (dat B straalt, dat hij meer zelfvertrouwen krijgt en kinderen in de klas hem anders gaan zien). Fijn dat het je een stukje rust geeft. Ga zo door en zet de methode van Meichenbaum in voor hem.
Wanneer komen we weer bij elkaar?	Nabespreken van observatie (dit hoeft geen begeleidingsgesprek te zijn).	Als leerkracht nog wil afstemmen.

Bijlage 5

Uitwerking eindinterview met leerkrachten.

	leerkracht X	leerkracht Y
Wat vind je van het werken met de methode Kids' Skills?	past bij mij: • het goede benadrukken • samen nadenken over wat je kunt leren • als leerkracht concreet nadenken wat kan een kind niet, waarom lukt het niet?	• duidelijk, stapsgewijs. • duidelijk werkboekje voor de kinderen. • je kunt ook stapjes overslaan. • ik heb mijn eigen handleiding van B gemaakt.
Wat vind je van oplossingsgericht werken?	Fijn: je drukt niet iedere keer op de blauwe plek van een kind.	• af en toe lastig. • rol als leerkracht wordt anders (stapje terug)
Wat is het effect hiervan op jou?	• Blijf meer bij mezelf • Probeer de dag altijd positief af te sluiten met de kinderen.	• wordt er rustiger van. • moet m'n geduld meer bewaren. • meer vanuit het kind uitgaan.
Wat is het effect hiervan op de leerling?	• gaat waarschijnlijk liever naar school • andere kinderen dagen hem minder uit	• voelt zich meer competent. • voelt zich serieus genomen. • verandert in zijn houding ('s middags ook vrolijk).
Heeft je partner iets aan jou gemerkt?	ik praat minder over school, laat het meer daar.	minder moe, meer energie.
Hoe wil je dit in de toekomst inzetten?	als ik denk dat een kind daarbij gebaat zou zijn.	• het liefst klassikaal. • leerkracht doet ook mee.
Wat vind je van de begeleidingsgesprekken?	Prettig: • kunnen vertellen wat je doet.	Fijn: • je denkt mee • luisterend oor

	• even terug horen wat al goed gaat (dat je het niet zo verkeerd doet).	
Wat is het effect hiervan op jou?	• kijk minder negatief naar mezelf. • minder onmacht.	raakte enthousiast voor de volgende keer, ging ideeën toepassen.
Wat is het effect hiervan op de leerling?	dat ik meer kan denken, hij kan er niks aandoen, ik moet hem daarbij helpen.	
Hoe waardeer je de volgende stellingen op een schaal van 0 tot 10 (waarbij 0 staat voor helemaal niet en 10 voor altijd):		
De begeleider geeft mij het gevoel dat ze vertrouwen heeft in mijn eigen mogelijkheden.	10: je vertelt wat ik al goed doe, ik kijk wat minder negatief naar mezelf.	9: tussendoor geef je positieve feedback, je spoort aan om dingen zelf te onderzoeken, maar ook samen.
De begeleider stelt zich evenwaardig op.	10: als gelijke	9: je staat niet boven of onder mij, je hebt je wel meer verdiept in gedragsproblemen en hebt meer ervaring.
De begeleider maakt dat ik me meer bewust ben van mijn eigen denken en doen.	10	8: dit kwam vooral naar voren in de gesprekken.
De begeleider luistert goed en stelt vragen die tot nadenken aanzetten.	10: je geeft nooit antwoord op iets anders dan wat ik bedoelde.	8: je luistert heel goed, ik moest heel veel nadenken. Had graag meer advies gehad.
De begeleider stimuleert mij om zelf oplossingen te bedenken voor mijn hulpvraag.	10: vind het ooit wel fijn om meer advies te krijgen.	9: weet wel dat een oplossing beter blijft hangen, maar maakt oplossingen van een ander ook graag tot eigen oplossing.
Heb je nog tips voor mij of voor andere leerkrachten die hiermee willen gaan werken?	gewoon beginnen op voorhand een vast moment inplannen in het rooster.	Pas Kids' Skills eerst op jezelf toe, daarna kun je het beter toepassen op kinderen.

Bijlage 6

Uitwerking eindinterview met leerlingen.

	leerling A	leerling B
Wat vind je van het werken met de methode Kids' Skills?	superleuk: • het moet tussen de les • je moet het dan leren • je kan een soort feestje doen.	• vond het wel werken • ik leer nou wat ik moet doen als ik een vraag heb.
Op een schaal van 0 tot 5 (waarbij 0 staat voor niet leuk en 5 voor heel leuk): Hoe vind je het om in het boekje te werken?	5: • er staan allemaal leuke plaatjes op. • in het boek staan ook heel veel leuke plaatjes.	5: • er zitten leuke vragen in. • je mag zelf een stripfiguur bedenken. • je mag ook de naam van de vaardigheid bedenken.
Hoe vind je het om de vaardigheid te oefenen?	5: ik vind het leuk om te leren dat ik nog beter oplet als de juf bijvoorbeeld iets uitlegt.	5: dan kan ik tenminste iets leren.
Hoe vind je het om met supporters aan je vaardigheid te werken?	5: • dan kunnen we even praten en dan weer aan het werk. • totemfiguur helpt ook.	5: • ik voel me dan een beetje beter • datze mij gaan steunen, mij erbij helpen.
Hoe tevreden ben je over de vaardigheid die geleerd hebt? (0= niet tevreden, 5 = heel tevreden)	5: omdat ik het nou kan.	5: ik vind zelf dat ik dat heel goed doe.
Wat is er veranderd? In de klas? Thuis?	In de klas: • dat ik dan niet terug praat. • de klas doet ook veel aardiger. Thuis:	In de klas: • het gaat beter • de scores van mijn rapport zijn omhoog gegaan, helemaal, echt

- ik krijg minder straf, veel minder, echt heel veel minder.

heel hoog.

- ze hoeven niet meer zo vaak boos op mij te doen.
- ik heb een leuk schooljaar.

Thuis:

- papa en mama vinden het beter gaan.
- met slapen gaat het goed.
(doorslapen)

Heb je nog tips voor mij of voor andere kinderen die hiermee willen gaan werken?

Dat J. het doet, dat hij niet reageert bijvoorbeeld.

Je moet gewoon jezelf blijven en eerlijk zijn tegen de juffrouw.